

Den åländska näringsrätten

Historisk bakgrund och tillämpning
under det sena 1990-talet

Förord

Sedan en tid tillbaka har den åländska näringsrätten debatterats inom näringslivet och Ålands Handelskammare. I denna diskussion har även den tillståndsgivande myndigheten Ålands landskapsstyrelse deltagit. Diskussionerna kring näringsrätten och dess roll för utvecklingen inom det åländska näringslivet ledde så småningom fram till ett önskemål om en mera systematisk genomgång av näringsrättslagstiftningens historiska bakgrund, övergripande målsättningar och nuvarande status och betydelse i förhållande till givna mål.

Detta är bakgrunden till föreliggande rapport som har tagits fram av Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) på uppdrag av kansliavdelningen vid Ålands landskapsstyrelse. Rapporten innehåller en analys av näringsrättslagstiftningens framväxt som en del av de förändringar i det åländska nationalitetsskyddet som skedde i anslutning till det andra världskriget, liksom en översiktlig genomgång av utvecklingen fram till EU-medlemskapet i mitten av 1990-talet.

Rapportens huvudsakliga fokus ligger dock på utvecklingen under åren efter det att den reviderade och idag fortfarande gällande näringsrättslagstiftningen trädde i kraft år 1996. Analysen bygger på en genomgång av samtliga registrerade näringsrättsärenden under perioden 1.7 1996 – 31.12 2000. Dessutom har drygt femtio icke-åländska företag som erhållit näringsrättstillstånd under denna period specialgranskats.

Kompletterande information rörande tillståndspraxis och näringslivets egen erfarenhet av nuvarande lagstiftning har även fåtts från de företrädare för tillståndsmyndigheten och det åländska näringslivet som finns listade i rapportens *bilaga III*. Ett stort tack från ÅSUB för den mycket värdefulla hjälp som dessa personer bistått utredningen med! Uppdragsgivaren har även bistått med sammanställningen av underlagsdokumentation från näringsrättsregistret, något som på ett effektivt sätt ombesörjts av byråsekreterare *Margareta Ekblom* vid landskapsstyrelsens kansliavdelning.

Vid insamlingen av underlagsmaterialet och de telefonintervjuer som genomförts med företrädare för samtliga specialgranskade företag har utredningschef *Katarina Fellman*, utredare *Fredrik Nyman* och ekonom/statistiker *Jouko Kinnunen* varit till stor hjälp. De två sistnämnda har dessutom ansvarat för den statistiska bearbetningen av det relativt omfattande faktamaterial som framkom vid företagsintervjuerna. *Katarina Fellman* har därtill medverkat i planeringen och uppläggningsen av utredningen som helhet.

Huvudansvaret för utredningsarbetet och produktionen av den slutliga rapporttexten har åvilat undertecknad.

Mariehamn i maj 2002

Bjarne Lindström
Direktör

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1. Bakgrund.....	5
1.2. En ny värld	5
1.3. Denna utredning	6
2. Den åländska näringsrättslagstiftningen.....	8
2.1. Näringsrättens historiska bakgrund.....	8
2.2. 1957-års näringsrättslag	9
2.3. Näringsrätten i beredningen av 1993-års självstyrelselag.....	10
2.4. Näringsrättslagens tillämpning fram till början av 1990-talet	12
2.5. Utvecklingen efter EES- och EU-medlemskapet.....	15
3. Näringsrättsärendena under perioden 1996-2000	19
3.1. Den allmänna utvecklingen.....	19
3.2. Företagens ursprung och de viktigaste branscherna.....	24
3.2.1. De finländska näringsrätterna.....	27
3.2.2. De utländska näringsrätterna.....	29
3.2.3. De åländska näringsrätterna	30
3.3. Den samlade bilden	31
4. De utifrån kommande företagen – en urvalsanalys.....	34
4.1. De specialgranskade företagen.....	34
4.2. De utifrån kommande företagens verksamhet på Åland	36
4.3. Företagens syn på näringsrätten	42
4.4. Företagens bedömning av verksamhetsbetingelserna på Åland.....	50
4.5. Sammanfattande kommentarer.....	54
5. Sammanfattande konklusioner	56
5.1. Inledning.....	56
5.2. Täckningsgrad	56
5.3. Måluppfyllelse.....	58
5.4. Indirekta avskärnings- och konkurrenseffekter.....	60
5.5. Avslutande reflexioner	61

Bilagor

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Den särlagstiftning som reglerar rätten att bedriva näringsverksamhet på Åland fyllde den 10 april i år 35 år. Lagstiftningen är konstitutionellt förankrad i gällande självstyrelselag såväl som i Ålands EES-anslutningsavtal och i den Europeiska Unionens s.k. Ålandsprotokoll. Regleringen av näringsrätten har ytterst sin bakgrund i det språk- och nationalitetsskydd som den åländska autonomin i så hög grad är ett uttryck för. Dess bärande tanke har relativt oförändrat genom åren varit att rätten att bedriva näringsverksamhet på Åland skall vara förbehållen ålänningar och åländska bolag, något som definierats i termer av bolagets hemort och styrelsemedlemmarnas innehav av åländsk hembygdsrätt.

Näringsrättsinstrumentet har under större delen av sin nu 35-åriga historia av de åländska självstyrelsemyndigheterna ansetts fungera ungefär såsom det ursprungligen var tänkt; som en skyddsmekanism mot ett så stort inflöde av företag med finsk språkbakgrund att Ålands enspråkigt svenska status på sikt skulle kunna hotas. Under näringsrättens över tre decennier långa historia har det också gradvis växt fram en uppfattning om att instrumentet även kan användas som en form av skydd mot en utifrån kommande ohämmad konkurrens som riskerar medföra alltför stor utslagning av företag inom det åländska näringslivet.

1.2. En ny värld

I kölvattnet på Ålands EU-medlemskap och 1990-talets expansion och omstruktureringar inom den åländska ekonomin har dock regelverket kring rätten att bedriva näring på Åland utsatts för allt större påfrestningar. Förutom att EU-medlemskapet (trots uttryckligt undantag som medger fortsatt åländsk reglering av näringsrätten) har medfört en helt ny näringspolitiskt miljö där alla slag av potentiellt konkurrenshämmande regleringar i princip anses vara skadliga, så har 'efterfrågan' på näringsrätter från icke-åländska företag av olika skäl förändrats avsevärt både till sin struktur som till sitt omfång.

De åländska villkoren för EU-medlemskapet, där ett av undantagen gäller regleringen av de indirekta skatterna, har sålunda medfört vissa konkurrensfördelar för postorderföretag och en del andra distributionsföretag som etablerar sig på Åland. Detta har skapat en ny typ av efterfrågan på permanenta näringsrätter för helt utomåländska företagsetableringar där verksamheten primärt är riktad mot en marknad utanför Ålands gränser. Denna typ av etableringar har många gånger svårt att klara villkoret om åländsk hembygdsrätt för styrelsemedlemmarna trots att deras verksamhet varken står i strid med lagstiftningens närings- eller språkpolitiska bakgrund. Förutom att verksamheten inte konkurrerar med någon

redan etablerad bransch, så leder etableringen till ökad efterfrågan på lokala underleverantörstjänster och åländsk arbetskraft. I flertalet fall är företagen dessutom rikssvenska varför de inte heller kan anses utgöra något hot mot 'språkbalansen'.

En annan viktig förändring är att det egna åländska näringslivets tillväxt och diversifiering under 1990-talet lett till ett gravis växande intresse för Åland bland företag och investerare i omvärlden. Särskilt när det gäller mer kvalificerade företagstjänster har sålunda under senare år främst finländska, men i viss mån även utländska, bolag markerat ett växande intresse för permanenta etableringar på den åländska marknaden. Samtidigt har ett växande antal åländska företag med framgångsrika nischprodukter inom såväl varu- som tjänstesektorn blivit intressanta köpobjekt för utomåländska företag och placerare.

För det tredje så innebar det tidiga 1990-talets smärtsamma omstruktureringar inom byggbranschen på Åland att 'byggboomen' vid ingången i det nya millenniet medförde ett snabbt växande antal tillfälliga näringsrätter för finländska byggföretag. I realiteten utvecklades byggandet på Åland till en produktionsprocess där hela sektorn, inte minst när det gällde de större projekten, i realiteten mer eller mindre fungerade som en förlängning av den fastlandsbaserade finska byggbranschen.

Det finns alltså en hel del som förändrats när det gäller förutsättningarna för att reglera villkoren för näringsverksamheten på Åland sedan den första näringsrättslagen utformades för 35 år sedan. Trycket mot den åländska näringsrättslagstiftningen har därmed gradvis ökat. Vissa hävdar numera till och med att regelverket spelat ut sin roll och helt eller delvis bör avskaffas, medan andra menar att det fortfarande fyller en roll – inte minst inom ramen för det nationalitetsskydd som den åländska självstyrelsen ytterst är ett uttryck för.

1.3. Denna utredning

Med tanke på att även den nu gällande lagen i allt väsentligt bygger på den ursprungliga näringsrättslagstiftningen från 1957 förefaller alltså en genomgång av hur lagen idag faktiskt fungerar vara på sin plats.

Denna utredning är tänkt att fylla en sådan roll. Den inleds med en redogörelse för näringsrättsinstrumentets historiska utveckling från det att det initierades som en del i ett förnyat åländskt nationalitetsskydd i samband med upplösningen av Nationernas Förbund. Redogörelsen innehåller också en genomgång av näringsrättstillståndens utveckling under huvuddelen av den första näringsrättslagens giltighetsperiod.

Utredningens huvudsakliga fokus gäller dock utvecklingen efter EU-medlemskapet, och särskilt då situationen efter det att den nu gällande lagen trädde i kraft i juni 1996. Analysen i

utredningens efterföljande kapitel bygger därför på samtliga 503 näringsrättsärenden som registrerats under perioden 1.7 1996 till den 31.12 2000.

Förutom en genomgång av dessa ärenden med avseende på företagens nationalitet och branschstruktur, avslag och näringsrättstillståndens grad av permanens m.m., specialgranskas också ett representativt urval på 53 näringsrätter med hjälp av mera ingående och systematiska telefonintervjuer med de berörda företagen. Svaren systematiserades och bearbetades enligt sedvanliga statistiska metoder i syfte att uppnå en tydligare bild av de utifrån kommande företagens syn på förutsättningarna att verka på Åland i allmänhet och deras syn på näringsrättens som sådan i synnerhet. Genomgången har också kompletterats med intervjuer med för näringsrättsärendenas behandling centralt placerade personer inom förvaltning och åländskt näringsliv.

Utredningen leder inte fram till några entydiga konklusioner eller mer konkreta policyrekommendationer. I rapportens sista kapitel redogörs dock för några mer allmänna synpunkter kring näringsrättsinstrumentets relevans för och effekter på lagstiftningens bakomliggande målsättningar. Vissa avslutande reflexioner kring teoretiskt möjliga alternativa utvecklingsmodeller för lagstiftningen görs också.

2. Den åländska näringsrättslagstiftningen

2.1. Näringsrättens historiska bakgrund

Särskilda begränsningar för icke-ålänningsars rätt att bedriva näring fördes för första gången på tal i samband med den oro som upplösningen av Nationernas Förbund vid andra världskrigets utbrott skapade på Åland. Bakgrunden till oron var att Nationernas Förbund av ålänningsarna ansågs vara den yttersta garanten för det svenska nationalitetsskydd som man genom självstyrelsen åtnjöt sedan 1920-talets början. Upplösningen av nationsförbundet medförde osäkerhet om nationalitetsskyddets fortsatta värde, något som (tillsammans med en del andra krav och behov) fick de åländska myndigheterna att föreslå en revidering av självstyrelselagen med avseende på de stadganden som direkt eller indirekt berörde nationalitetsskyddet.

Resultatet av de åländska påtryckningarna i Helsingfors blev att statsmakten tillsatte en kommitté år 1945, den s.k. von Hellens-kommittén, som utarbetade ett förslag till den dittills mest genomgripande revideringen av självstyrelselagen med avseende på nationalitetsskyddet. Här lanserades för första gången begreppet 'åländsk hembygdsrätt', en rättighet som inte enbart gällde rösträtt och rätten att äga mark på Åland, utan också "vissa inskränkningar /...../ angående den inflyttade befolkningens rätt att idka öppen näring"¹

Bakgrunden till det åländska näringsrättsinstrumentet är viktig notera. Motivet var alltså inte i första hand näringspolitiskt utan nationalitets- eller språkpolitiskt. Syftet var inte att skapa en form av konkurrensskydd för det åländska näringslivet utan snarare att förhindra eller försvåra inflyttning av näringsidkare från det finska Finland som på sikt skulle kunna hota Ålands enspråkigt svenska status.

von Hellens-kommitténs förslag till förbättring av det åländska nationalitetsskyddet genom ett antal till hembygdsrätten knutna begränsningar för icke-ålänningsar, av vilka en gällde rätten att bedriva näring, var utan större förändringar införda i den proposition med förslag till förnyelse av självstyrelselagen som regeringen förelade riksdagen redan 1946. På grund av att riksdagen kort därefter upplöstes blev propositionen dock inte färdigbehandlad. Detta ledde till en fördröjning som i sin tur medförde ytterligare diskussioner och förnyat utredningsarbete i den s.k. Suontausta-kommittén. Resultatet (vad gällde begränsningarna i näringsutövningen) i den förnyade propositionen 1948, blev några mindre justeringar främst i syfte att underlätta fortsatt drift av sedan gammalt bedriven näringsverksamhet på Åland.

¹ Med öppen näring menas i princip alla de 'fria näringarna', alltså de som inte regleras genom annan särskild lagstiftning. Citatet hämtat ur Bilaga 2 till betänkande om näringsrätten avgivet av den s.k. näringsrättskommittén 1979 (Åländsk Utredningsserie 1979:5)

I den efterföljande 1951 års självstyrelselag (§ 4) inskränktes därmed för första gången rätten att ”utöva rörelse eller yrke som näring” för de medborgare som inte innehade åländsk hembygdsrätt. Begränsningen gällde inte bara för fysiska personer utan också för bolag, andelslag, föreningar eller annan sammanslutning utan hemort på Åland eller där styrelsemedlemmarna saknade hembygdsrätt.²

Möjligheten att genom landskapslag inskränka rätten att bedriva näring på Åland för icke-ålänningar gällde i första hand s.k. anmälningspliktig näring. Det här betydde att de näringar som i rikslagstiftningen definierats som ’näring för självförsörjning’ inte omfattades av lagen. Därtill fanns det vissa övergångsbestämmelser i syfte att underlätta för sedan gammalt etablerad verksamhet att fortsätta sin verksamhet som tidigare på Åland.

2.2. 1957-års näringsrättslag

Det tog ända till 1956 innan förslaget till åländsk näringsrättslagstiftning med en konkretisering av rambestämmelserna i 1951-års självstyrelselag förelades det dåvarande landstinget. Orsaken till fördröjningen var bl a att man inväntat en större revidering av rikslagstiftningen rörande regleringen av olika typer av näringar.

I lagframställningen från 1956 (nr.7/1956) framgår tydligt näringsrättsinstrumentets bakgrund i språk- och nationalitetsfrågan samtidigt som, intressant nog, en tydlig koppling till en mera näringspolitiskt inriktad tolkning – sannolikt för första gången - också görs. I den inledande motivering till varför lagen nu inte längre kan vänta, sägs nämligen att finska företag ”under senare tid visat intresse för att starta näringsföretag i landskapet” och att detta intresse om det förverkligas i form av fast etablering är av sådan karaktär att det ”torde ställa utom allt tvivel att dessa företag kunna medföra väsentliga förändringar för landskapets ekonomiska och nationella förhållanden”³ Här hänvisas således till såväl det ursprungliga nationalitetsskyddsmotivet som till ett mera allmänt näringspolitiskt skyddsmotiv: ett inflöde av finska företag skulle enligt landskapsstyrelsen alltså kunna hota de ’ekonomiska förhållandena’ inom Åland. Någon ytterligare utveckling eller motivering till landskapsstyrelsens värdering av näringsrättens näringspolitiska betydelse finns dock inte i dokumentet.

I den av landstinget året därpå antagna lagen om rätt att idka näring (ÅFS 11/57) fastslås att endast personer som åtnjuter åländsk hembygdsrätt utan inskränkning kan etablera sig som näringsidkare på Åland. Detta gäller - med undantag för näringar för vilka Åland saknar lagstiftningsrätt eller där regleringen sker på annat sätt eller i annan landskapslag⁴ - för de s.k. anmälnings- eller tillståndspliktiga näringar som i äldre finsk lagstiftning avgränsats från s.k.

² För en sammanställning över de lagtexter som reglerat näringsrätten på Åland fram till idag, se *Bilaga I*.

³ Landstingets handlingar, vintersessionen 1956. (No. 7/1956)

⁴ Till exempel gruvarbete, apoteksverksamhet, försäkringsverksamhet, fastighetsförmedling, bankverksamhet m.m.

näring för självförsörjning (FFS 122/19). Den sistnämnda typen av verksamhet handlar i huvudsak om enskild näringsverksamhet som bedrivs inom ramen för familjen utan utomstående anställda, en verksamhet som alltså även på Åland kunde bedrivas utan särskilda krav på hembygdsrätt och näringstillstånd. Ett annat undantag var att rätten till inskränkningar i icke-ålänningarnas näringsrätt inte gällde etableringar inom jordbruk och fiske, ett med tanke på den då av primärnäringsrätt så präglade åländska ekonomin inte helt obetydligt undantag.

En annan viktig sak i lagen är att den tydligt klargör att näringsrätt av självstyrelsemyndigheterna enbart kan beviljas för verksamhet som bedrivs av inhemskt bolag, inhemsk förening eller annan typ av inhemsk juridisk person. Om motsvarande utländska aktörer vill verka på Åland måste detta ske efter tillstånd enligt rikslagstiftning och beslut av behöriga statliga myndigheter. Någon egen åländsk beslutsrätt rörande utlänningar och utländska företag medgav nämligen inte självstyrelselagen.

Näringsrättslagstiftningen har sedan introduktionen 1957 genomgått flera tekniska justeringar och moderniseringar⁵, men har till sitt centrala innehåll förblivit oförändrad ända fram till de förändringar som initierades av den nya självstyrelselagen samt, framför allt, av Ålands EES- och EU-anslutning under första halvan av 1990-talet. De största lagtekniska problemen under denna period förorsakades av att lagen från 1957 egentligen var en avskrift av då gällande finsk lagstiftning rörande den nationella regleringen av näringsverksamhet där den ovan nämnda listan med undantag för övriga näringar (se not 1) bestod av en svårhanterlig blandning av verksamheter med såväl åländsk som finsk lagstiftningskompetens – något som ledde till återkommande tolkningsproblem och potentiella överlappningar med annan (statlig och åländsk) näringslagstiftning.

2.3. Näringsrätten i beredningen av 1993-års självstyrelselag

Något egentligt försök till mera innehållslig utveckling av näringsrättslagstiftningen med avseende på övergripande målsättning, avgränsning och typ av medel kan inte beläggas under perioden från lagens ikraftträdande 1957 och fram till inledningsfasen av den EU-integration som skedde under 1990-talet. Inte ens under den långa och grundliga beredningen av den nya självstyrelselag som skulle komma att träda i kraft 1993 framfördes några krav på en mera långtgående omprövning av de centrala målen för självstyrelsen när det gäller regleringen av icke-ålänningars rätt att bedriva näring på Åland.

Den kommitté som på uppdrag av dåvarande landstinget i slutet av 1970-talet utredde eventuella behov av ändringar i näringsrättslagstiftningen med anledning av arbetet med den nya självstyrelselagen, fördjupade och konkretiserade dock i viss mån de relativt vaga

⁵ Se t ex ÅFS 55/69 och 50/79.

hänvisningarna till ”landskapets ekonomiska och nationella förhållanden” i landskapsstyrelsens presentation av den första åländska näringsrättslagen från 1956 (se ovan). I kommitténs slutframställning⁶ från 1979 preciseras sålunda målsättningen för näringsrättslagstiftningen till att gälla tryggheten av ”sysselsättning, god ekonomisk standard och god miljö för Ålands folk” samt att säkra utvecklingen av ”Ålands ställning som självstyrt svenskspråkigt landskap med balanserad befolkning och regional fördelning inom landskapet”.

I kommitténs skrivningar kopplas nationalitetsskyddet och näringslivets utveckling samman genom att man tolkat intentionerna bakom näringsrättsinstrumentet så att dess grundläggande syfte är att näringsverksamheten på Åland skall bedrivas av den på Åland bofasta befolkningen. Detta skulle enligt kommittén på en och samma gång förhindra att det finska språket ”tränger sig för mycket in i näringsliv och andra områden av det åländska samhällslivet” samtidigt som ett aktivt företagande bland den åländska befolkningen är av stor vikt för självstyrelsens långsiktiga utvecklingsförutsättningar. Kommitténs grundläggande synsätt kan sammanfattas i följande citat ut betänkandet: ”Man vågar påstå att självstyrelsen utan stöd av ett livskraftigt /av ålänningarna själva kontrollerat/ näringsliv skulle befinna sig i uppenbar fara”.

Några i sak stora förändringar i den då gällande näringsrättslagstiftningen föreslogs dock inte, vare sig av näringsrättskommittén eller av den större parlamentariska självstyrelselagsrevisionskommitté som man rapporterade till. Förutom att man påtalade vissa brister i form av oklara gränsdragningar mellan statlig och åländsk behörighet, statens monopol på kontrollen över utländska medborgares rätt verka på Åland samt det faktum att handelsregistret över de åländska företagen inte hör till Ålands kompetensområde,⁷ så föreslår man i sak en fortsättning på tidigare lagstiftning. Allmänt sett anser man dock att självstyrelsen skall ges större möjligheter att i den egna lagstiftningen utforma detaljreglerna för näringsrätten på Åland, inklusive större rätt än tidigare att knyta särskilda villkor (t ex om språkanvändning och lokal anknytning) till prövningen och beviljandet av enskilda näringsrätter.

I stort sett kan man säga att den nya självstyrelselagen, som efter decennier av beredning slutligen sjösattes i början av 1990-talet,⁸ följde de åländska önskemålen beträffande de huvudsakliga villkoren för rätten att bedriva näring på Åland. Enligt den då nya och idag fortfarande i kraft varande självstyrelselagen stadgas sålunda att ”rätten att i landskapet utöva rörelse eller yrke som näring kan för den som inte har hembygdsrätt inskränkas genom landskapslag”.⁹ Detta är en formulering som enligt de åländska önskemålen medger större

⁶ Betänkande utgivet av näringsrättskommittén. Åländsk Utredningsserie 1979:5.

⁷ Detta problem har sedermera visat sig vara av större betydelse än näringsrättskommittén kunde ana, se vidare nedan kapitel 3.

⁸ Den nya självstyrelselagen antogs 1991 och trädde i kraft 1993.

⁹ Stadgandet om näringsrätten finns i självstyrelselagens § 11. Liksom i den tidigare lagstiftningen gäller dock självstyrelsens rätt att inskränka näringsrätten för icke-ålänningar inte för ”sådan näring som bedrivs utan annat

frihetsgrader i den konkreta utformningen av den åländska lagstiftningen om hembygdsrättskravet än vad som var fallet under den tidigare självstyrelselagen - samtidigt som näringsrättsinstrumentet till sin grundläggande målsättning och utformning inte genomgick någon egentlig revidering.

2.4. Näringsrättslagens tillämpning fram till början av 1990-talet

En i sammanhanget mycket viktig frågeställning är naturligtvis på vilket sätt de åländska myndigheterna i praktiken tillämpade de möjligheter till begränsningar i rätten att bedriva näring på Åland som lagstiftningen från 1950-talet och fram till början av 1990-talet medgav.

Som framgår av *tabell 1* nedan har antalet ansökningar om näringsrätt visat en klart stigande trend under perioden 1960-1995.

Tabell 1: Utvecklingen av antalet näringsrättsärenden 1960-1995

År	Totalantal näringsrättsärenden	Antal beviljade näringsrätter	Antal avslag	Avslag i % (avrundat) av antalet ansökningar
1960	5	5	0	0
1961	1	1	0	0
1962	4	4	0	0
1963	6	6	0	0
1964	0	0	0	-
1965	9	7	2	22
1966	4	2	2	50
1967	2	2	0	0
1968	5	3	2	40
1969	15	6	9	60
1970	11	8	3	27
1971	6	5	1	17
1972	16	14	2	13
1973	5	4	1	20
1974	21	17	4	19
1975	12	10	2	17
1976	16	12	4	25
1977	59	52	7	12

biträde än make eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller något annat särskilt driftsställe”.

1978	21	21	0	0
1979	25	25	0	0
1980	51	48	3	6
1981	65	62	3	5
1982	50	46	4	8
1983	34	29	5	15
1984	71	67	4	6
1985	54	43	11	20
1986	62	53	9	15
1987	75	62	13	17
1988	69	68	1	1
1989	83	83	0	0
1990	95	94	1	1
1991	114	111	3	3
1992	94	92	2	2
1993	114	107	7	6
1994	105	104	1	1
1995	66	62	4	6

Källa: Landskapsstyrelsens berättelser för de aktuella åren kompletterade med vissa arkivuppgifter

I den ovan redovisade dataserien redovisas inte nationaliteten på de företag som ansökt om näringsrätt på Åland. En 'stickprovsgranskning' av ett antal ärenden under samtliga berörda decennier visar dock att en överväldigande majoritet av de berörda företagen är finländska.

Det generellt växande antalet näringsrättsansökningar från de finska företagen under den period som den första näringsrättslagen (med vissa mindre justeringar) var i kraft verkar inte ha påverkats särskilt mycket av konjunktorens växlingar. Visserligen märks en klar uppgång under de kraftiga konjunkturuppgångarna under 1970-talet och, inte minst, åren kring decennieskiftet 1980/90, men på det stora hela präglas bilden snarare av en – över hela konjunkturcykeln – trendmässig tillväxt i antalet näringsrättsansökningar.

Den nära till hands liggande konklusionen är att detta framför allt avspeglar den långsiktiga utvecklingen av den åländska ekonomins struktur och omvärldskopplingar. I början av den studerade perioden dominerades det åländska näringslivet av primärnärings- och småskaliga och lokalt inriktade företag utan mer betydande omvärldskopplingar. I slutet av perioden var situationen avsevärt annorlunda. Nu spelade primärnäringsarna en mer blygsam roll samtidigt som företagen inom transportsektorn, den finansiella sektorn och delar av de övriga servicenäringsarna och industrin växt till sig betydligt – något som i sin tur lett en ökad efterfrågan på olika typer av samarbete med och underleveranser från utom-åländska företag och aktörer. Den allt större och mer köpstarka åländska ekonomin blev säkerligen också gradvis, särskilt inom vissa sektorer (t ex byggbranschen) och specialistområden (t ex olika

typer av kvalificerad företagsservice), mer intressant som marknad för utifrån kommande företag. Sammantaget har detta medfört en med tiden allt större efterfrågan på åländska näringsrätter.

Den här utvecklingen blev riktigt tydlig under mitten av 1980-talet, då expansionen och omstruktureringen inom främst rederisektorn ledde till en situation där det krävdes ett allt större inflöde av utifrån kommande kapital för att klara verksamheten inom sektorn. Detta innebar inte bara ett växande antal näringsrättsansökningar utan också ett ökat tryck på att bevilja permanenta näringsrätter till bolag som egentligen inte uppfyllde de formella kraven, men där företaget bedömdes vara av så stor betydelse för den åländska ekonomin att det ändå var motiverat att bevilja det näringsrätt. Det största och mest kända exemplet på en sådan utveckling var rederiaktiebolagets Sallys konkurs och omstrukturering med nya (icke-åländska) huvudägare.

Om man bortser från denna typ av större näringsrättsärenden av mera permanent slag har dock utvecklingen mot ökad specialisering och samverkan med näringslivet i omvärlden inneburit en påtaglig dominans av tillfälliga näringsrätter, alltså tillstånd för ett avgränsat (specialist-) uppdrag under en viss tidsperiod.¹⁰ Den ökande integrationen med näringslivet i omvärlden har nämligen i första hand skett genom mer eller mindre tillfälliga samarbetsprojekt, upphandling av varor och tjänster m.m., alltså inte genom permanenta nyetableringar av utifrån kommande företag. På sätt och vis har därmed de tillfälliga näringsrättsbeviljningarna fungerat som en form av 'säkerhetsventil' som utan alltför stora nationella eller ekonomiska skyddskrav kunnat öppna upp den åländska marknaden för viktiga samarbetspartner och leverantörer av varor och tjänster.

Den med undantag för vissa år, särskilt under åren kring decennieskiftet 1960/70 och i mitten av 1980-talet, genomgående mycket låga andelen avslagna näringsrätter beror i hög grad just på det faktum att huvuddelen av ärendena gällt tillfälliga näringsrätter där kraven för beviljning i realiteten varit mycket låga. Orsaken till uppgången under några år i slutet av 1960-talet har inte kunnat klarläggas, men mycket tyder på att uppgången under dessa år snarare berott på tillfälliga ändringar i handläggningspraxis, ovanligt många ofullständiga ansökningar etc än några mer grundläggande förändringar i karaktären på ansökningarna eller en skärpt tolkning av näringsrättslagstiftningen. Motsvarande uppgång i mitten av 1980-talet tycks vara knuten till en skärpning av kraven på ansökningshandlingarnas formella kvalitet i kombination med en informationskampanj från landskapsstyrelsens sida riktad till det åländska näringslivet gällande företagens skyldighet att tillse att deras utifrån kommande underleverantörer och samarbetspartner ansökte om näringsrätt. Detta ledde till en ökning i antalet näringsrättsansökningar samtidigt som en del av dessa, mycket på grund av bristande

¹⁰ Fördelningen mellan fasta och tillfälliga näringsrätter är inte möjlig att få fram i det här använda dataunderlaget. Enligt de handläggare inom landskapsförvaltningen som varit involverade i näringsrättsfrågorna under åtminstone den senare delen av perioden har de tillfälliga näringsrätterna – precis som i dagsläget – utgjort en klar majoritet av ärendena.

kunskaper om hur ansökningshandlingarna skulle utformas, var av sådan kvalitet att antalet avslag också tenderade att öka.

Från slutet av 1980-talet minskade dock avslagen åter kraftigt trots fortsatt uppgång i antalet ansökningar. Den låga andelen avslag kvarstod därefter på samma låga nivå, oftast i storleksordningen ett par procent, resten av giltighetstiden för 1957-års näringsrättslagstiftning. En del av förklaringen till detta är att företagen rätt snabbt lärde sig vilka krav som ställdes på näringsrättsansökningarna. En annan möjlig förklaring kan vara att det tyngsta remissorganet Ålands Handelskammare¹¹ gradvis övergick till en allt mera liberal inställning när det gällde beviljande av näringsrätt för utifrån kommande företag.

2.5. Utvecklingen efter EES- och EU-medlemskapet

Redan samma år som den nya självstyrelselagen trädde i kraft (1993) var förhandlingarna om villkoren för Ålands anslutning till det europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) och den europeiska unionen (EU) i full gång. Detta medförde i ett enda slag en delvis ny kontext för den åländska näringsrättslagstiftningen. Ett av huvudmålen med den europeiska integrationen var att öppna upp för ett fritt utbyte av kapital, företag och människor inom hela EES/EU-området, en målsättning som ju den åländska näringsrättslagstiftningen per definition stod i strid med.

Det visade sig dock så småningom att begränsningarna i rätten att bedriva näring på Åland trots allt kunde accepteras av EU under förutsättning att detta gällde för samtliga icke-åläningar inom Unionen och EES-området (icke-diskrimineringskravet), något som också sägs klart ut i såväl EES-avtalets artikel 126 moment 2, samt det åländska EU-protokollets¹² artikel 1, moment 2.

En annan mindre tydlig - men för den skull ändå inte helt obetydlig - förändring i förutsättningarna för tillämpningen av den åländska näringsrättslagstiftningen var det faktum att motiveringarna i förhandlingarna med EU om de åländska undantagen främst hänvisade till näringsrätten som en del i det åländska nationalitetsskyddet.¹³ Ur Unionens synpunkt ses kravet på åländsk hembygdsrätt för att utan inskränkningar bedriva näringsverksamhet på

¹¹ Ålands Handelskammare är, med undantag för en del interna remissrundor bland centralförvaltningens sektororgan, egentligen det enda regelbundet återkommande remissorganet i sammanhanget. Vid ett tillfälle under 1980-talet anhöll det åländska byggfacket om att komma in som remissinstans gällande projekt inom byggsektorn men detta avvisades av den dåvarande landskapsstyrelsen.

¹² Protokoll no. 2 om Åland.

¹³ Se t ex Finlands PM rörande Åland till EU daterat utrikesministeriet i september 1992 ("Background Information on the Autonomous Territory of Åland"). Någon klar och entydig koppling mellan språkskyddet och näringsrätten görs dock inte i detta dokument. En betydligt tydligare koppling mellan kravet på fortsatta näringsrättsbegränsningar inom ramen för det åländska EU-medlemskapet finns däremot i landskapsstyrelsens meddelande till lagtinget om de då pågående EU-förhandlingarna (Lt-Ls meddelande 3/1991-92). Här sägs klart ut att "avsikten med dessa särrättigheter /dvs näringsrättsinstrumentet/ sist och slutligen är att enligt internationella avtal och intentioner värna om Ålands språk och kultur".

Åland därmed först och främst som en form av nationalitets- och språkskydd och inte som ett instrument att användas i syfte att skydda och utveckla den åländska ekonomin som sådan, alltså inte som en form av konkurrensskydd.

När detta väl är sagt är det ändå viktigt att notera att varken EES-avtalet eller det åländska EU-protokollet innehåller några som helst formuleringar som uttryckligen förbjuder att näringsrättsinstrumentet används i näringspolitiskt syfte. En annan viktig sak att notera är att Ålands EU-avtal även innehåller en s.k. '*stand still*-klausul' (inledningen till artikel 1) vars innebörd är att enbart sådana begränsningar i näringsrätten för icke-ålännningar som var i kraft per den 1.1 1994 kan accepteras – ytterligare skärpningar i bestämmelserna efter detta datum är alltså inte möjliga.

Den nya EU-verkligheten gjorde att uppföljningen av den från och med 1993 gällande självstyrelselagens stadganden om näringsrätten i form av ny åländsk näringsrättslagstiftning kom att dröja ända till 1996, något som alltså betydde att den 1957 antagna näringsrättslagen kom att utgöra grunden för tillämpningen av det åländska näringsskyddet i nästan fyra decennier. En annan orsak till fördröjningen av den nya lagen om rätt att bedriva näring på Åland var att den första lagframställningen i början av 1994 (nr. 40/1993-94) stoppades av den dåvarande finske presidenten med hänvisning till att den stred mot bestämmelserna i Ålands EU-anslutningsprotokoll. Skälet var att man i den nya åländska näringsrättslagen strukit stadgandet i 1957-års lag om att inskränkningarna i näringsrätten inte gällde för etableringar inom jordbruk och fiske. Med stöd av utlåtanden från Ålandsdelegationen och Högsta domstolen ansåg presidenten att denna strykning i realiteten innebar en skärpning av inskränkningarna i näringsrätten som stred emot Ålandsprotokollets *stand still*-klausul.¹⁴

Fördröjningen i arbetet med den nya lagen gjorde att man inom landskapsstyrelsen parallellt med arbetet med den helt nya näringsrättslagen i brådskande ordning tvingades fram en EES/EU-anpassning av den nästan 40 år gamla och, med smärre ändringar, då fortfarande gällande lagen från 1957. Detta gällde även en del andra näringslagar gällande till exempel auktionsförrättning, gruvdrift, inkvarterings- och förplägnadsrörelse, uthyrning av arbetskraft m.m. I den lagframställning som presenterades under våren 1994 (och som trädde i kraft under hösten samma år, ÅFS 65-75/94), betonas att ändringarna enbart gäller de nya förutsättningar som den nya EES/EU-verkligheten ger. Samtidigt sägas att man inom kort avser återkomma till övriga ändringar i den helt nya näringsrättslag som var under arbete men som, främst på grund av ovan nämnda presidentveto, ännu inte kunnat slutföras.

¹⁴ Enligt högsta domstolens ordförande och en i reservation formulerad minoritet av domstolens medlemmar medgav dock inte självstyrelselagen att presidenten på denna grund skulle ha rätt att fälla den åländska lagen, eftersom detta i realiteten skulle innebära att presidenten gavs en helt ny och tidigare inte känd roll i självstyrelsesystemet (Se HD utlåtande OH 95/1995, reservationsbilagan). I en promemoria argumenterar även den åländske lagberedningschefen för att presidenten genom sitt nej till den föreslagna lagen på de av honom angivna grunderna i själva verket påtar sig en rätt som han inte har enligt gällande självstyrelselag, en rätt som i

De EES/EU-anpassningar som landskapsstyrelsen föreslog handlade, förutom om en del ändringar av lagteknisk natur, primärt om att tidigare stadganden där rättigheterna/skyldigheterna direkt (eller indirekt) var knutna till finska fysiska och juridiska personer ändrades så att regelverket blev likvärdigt för samtliga icke-åländska aktörer inom EES/EU-området.

Hösten 1995 kom så den med hänsyn till presidentens invändningar justerade och slutliga lagframställningen om rätten att bedriva näring på Åland (nr. 6/1995-96), en lag som i den föreslagna formen trädde i kraft 1996 och alltså gäller (ÅFS 47/1996). Klareringen av presidentvetot gjordes i den slutliga lagen genom att man i en nyinsatt paragraf återinsatte den i det tidigare lagförslaget avlägsnade texten från 1957-års näringsrättslag om att lagen inte gäller jordbruk och fiske.

Förutom ovan nämnda hänsyn till icke-diskrimineringsprincipen när det gäller fysiska och juridiska personer från EU/EES-området, innehöll den nya lagen i övrigt inga radikala avsteg från grundsatserna i tidigare gällande näringsrättslagstiftning. En inte helt oviktig förändring var dock att kravet på näringsrätt nu i princip gällde alla etableringar på Åland, alltså även de av ålänningarna själva nystartade företagen. I praktiken innebär detta att samtliga nyetablerade åländska bolag (öppna såväl som aktiebolag och andra sammanslutningar) efter den nya lagens ikraftträdande med undantag för verksamhet för självförsörjning (alltså utan anställda och fast verksamhetsställe, se ovan) och inom de traditionella primärnärningarna förutsattes anhänga om näringsrätt. Den här utsträckningen av lagens verkningsområde erhöles genom att man ersatte den gamla lagens generella tillstånd (i § 3) för alla som uppfyllde lagens krav på näringsrätt med ett stadgande (i den nya lagens § 4) om att de som uppfyller kraven ”kan av landskapsstyrelsen, då skäl föreligger och i varje enskilt fall, beviljas rätt att utöva näring”.

Orsaken till denna förändring står främst att finna i den ovan diskuterade utvecklingen under 1980-talet där verksamhetsomstruktureringar och ägarförändringar i etablerade åländska företag gjorde att olika typer av ’bulvanförhållanden’ påkallade ökad uppmärksamhet även beträffande de nyetableringar som i formellt hänseende uppfyllde kraven på åländsk anknytning.

I motiveringarna till den nya lagtexten framhåller landskapsstyrelsen på nytt näringsrättslagstiftningens två grundläggande syften, alltså att (1) säkra det svenska språkets ställning på Åland och att (2) främja en positiv utveckling av det åländska näringslivet. Motiveringarna till den då nya, i dag fortfarande gällande, lagen om rätt att utöva näring på Åland innehåller dock två intressanta markeringar med tydlig bäring på tolkningen av dessa två övergripande mål.

det aktuella fallet bara kan tillkomma EG-domstolen (se PM daterat 10.10 1995 av Lars Karlsson med titeln ”Om Republikens presidents roll i lagstiftningsprocessen – sedd mot bakgrund av ett HD-utlåtande”).

För det första så säger man här klart ut i sina motiveringar till lagens § 4 med bestämmelser om hur näringsrätt beviljas att man vid beviljande av framtida näringsrätter kommer att ”fästa uppmärksamhet vid hur näringsverksamheten påverkar språkbalansen i landskapet”. Vad detta i praktiken innebär framgår inte av texten i övrigt, men klart är att landskapsstyrelsen här på ett tydligt sätt återknyter kontakten med de mest grundläggande och ursprungliga nationella skyddsmotiven bakom näringsrättsinstrumentet.

För det andra så görs en jämfört med tidigare texter betydligt klarare tolkning av näringsrättsinstrumentets bäring på den ekonomiska utvecklingen inom Åland. I den övergripande lagmotiveringen operationaliserar landskapsstyrelsen nämligen lagens näringspolitiska ambitioner med att den skall ”förhindra att åländska näringsidkare utsätts för en osund konkurrens av utomstående näringsidkare”. Enligt information från berörda handläggare och remissorgan har man här främst haft i åtanke olika typer av tillfällig närvaro på den åländska marknaden, t ex av utifrån kommande turistföretag, i syfte att skörda frukterna av en god högsäsongsmarknad samtidigt som man inte behöver ta något ekonomiskt eller socialt ansvar för personal och annan samhällsinfrastruktur under lågsäsongperioden.

3. Näringsrättsärendena under perioden 1996-2000

3.1. Den allmänna utvecklingen

Den sedan 1957 första helt nya åländska näringsrättslagen trädde i kraft den 1 juli 1996. Analysfokus och underlagsmaterial för denna studie är utvecklingen från halvårsskiftet 1996 och fram till och med utgången av år 2000. Under denna period beviljade landskapsstyrelsen enligt näringsrättsregistret¹⁵ sammanlagt 496 näringsrätter för verksamhet på Åland. Härtill kom sju avslagsärenden vilket betyder att totalantalet näringsrättsärenden under perioden torde ha uppgått till drygt 500 stycken, 503 för att vara exakt.

Som redan framgått i tidigare kapitel byggde den nya lagstiftningen inte på något radikalt nytt sätt att se på näringsrättsinstrumentets syfte och tillämpning. Den stora skillnaden var det vidare tillämpningsområdet, något som främst innebar ett betydande antal åländska ansökningar, samt en anpassning till den nya EES/EU-verkligheten genom att de tidigare begränsningarna i möjligheterna att bevilja näringsrätt för utländska företag avlägsnades.

Den sistnämnda förändringen verkar faktiskt ha haft en viss inverkan på ansökningarna om näringsrätt. Sedan den nya lagen trädde i kraft har ett åttiotal utländska företag ansökt om näringsrätt på Åland. Detta innebär att drygt 15 procent av ansökningarna under perioden var utländska. Av dessa kommer det absoluta flertalet från Sverige, i själva verket handlar det bara om knappa 2 procent utländska näringsrättsansökningar som härrör från företag utanför Ålands västra grannland.

Ännu större betydelse har dock den till i princip alla åländska nya företagsbildningar utvidgade lagen haft. Av de totalt 496 näringsrätter som landskapsstyrelsen gav klartecken till under den studerade perioden gällde sålunda hela 126 stycken eller en fjärdedel rent åländska företag. Det står därmed klart att ökningen i antalet näringsrättsärenden efter 1996 i rätt stor utsträckning kan förklaras med det faktum att även de nystartade åländska företagen enligt den nya lagstiftningen skulle inkluderas.

Frågan är dock hur effektiv lagstiftningen faktisk är när det gäller inkluderingen av de nystartade åländska företagen, en utvidgning av lagen som primärt syftade till att fånga upp eventuella 'bulvanföretag' (se föregående kapitel). Samtidigt som lagrummet utvidgades till att omfatta i stort sett alla nyetableringar så avskaffade man nämligen det tidigare kravet på anmälan till den åländska polismyndigheten i samband med startande av ny näringsverksamhet. Då etableringen av de nya åländska företagen sker inom ramen för den statliga patent- och handelsregisterlagstiftningen, ofta utan något behov av kontakter till de åländska självstyrelsemyndigheterna, så finns det inte heller någon egentlig kontroll av att

¹⁵ Registret upprätthålls av kansliavdelningen vid Ålands landskapsstyrelse.

nyetableringarna faktiskt uppfyller lagens krav på anhållan om näringsrätt på Åland. Som kommer att framgå längre fram i detta kapitel har detta i realiteten inneburit att – i motsats till lagstiftarnas intentioner – en betydande del av de åländska nyetableringarna inte genomgår den näringsrättsprövning som lagstiftningen förutsätter. Den i föregående kapitel nämnda näringsrättskommitténs år 1979 uttalade, men i sak ospecificerade, missnöje med det faktum att handelsregisterlagstiftningen inte hörde till självstyrelsens kompetensområde visade sig sålunda inte vara helt utan grund.

Ett problem är att 20 av de 496 beviljade näringsrättsärendena av olika skäl inte varit möjligt att identifiera med avseende på nationalitet. Av dessa finns det starka skäl att tro att fem stycken hör till kategorin icke-svenska utländska företag, men det är svårt att säga något säkert om de resterande femton fallen. Det här betyder att nationalitetsfördelningen enligt ovan (se även *tabell 2* nedan) inte är heltäckande. Eftersom andelen nationellt oidentifierade näringsrättsärenden ändå är så pass låg som ca fyra procent, så torde den huvudsakliga bilden av situationen ändå inte påverkas nämnvärt.

Beträffande bolagsformen finns en betydligt större grupp där företagets juridiska status inte klart framgår av det tillgängliga källmaterialet. Bland de näringsrättsärenden där bolagsformen är identifierad står det dock klart att aktiebolagen dominerar. Detta gäller särskilt de finska företagen, men också bland de svenska/utländska företagen dominerar denna bolagsform. Gruppen öppna bolag är marginell, medan de enskilda näringsidkarna, särskilt bland de nystartade åländska företagen, är förhållandevis mer betydelsefulla.

Den nya lagen från 1996 började tillämpas i skarven mellan en av efterkrigstidens värsta lågkonjunkturer och inledningsfasen till en kraftig konjunkturuppgång som varade ända fram till och med år 2000. Det är därför naturligt att förvänta sig en uppgång i antalet näringsrättsansökningar med tanke på den draghjälp som konjunkturuppgången rimligen bör ha medfört.

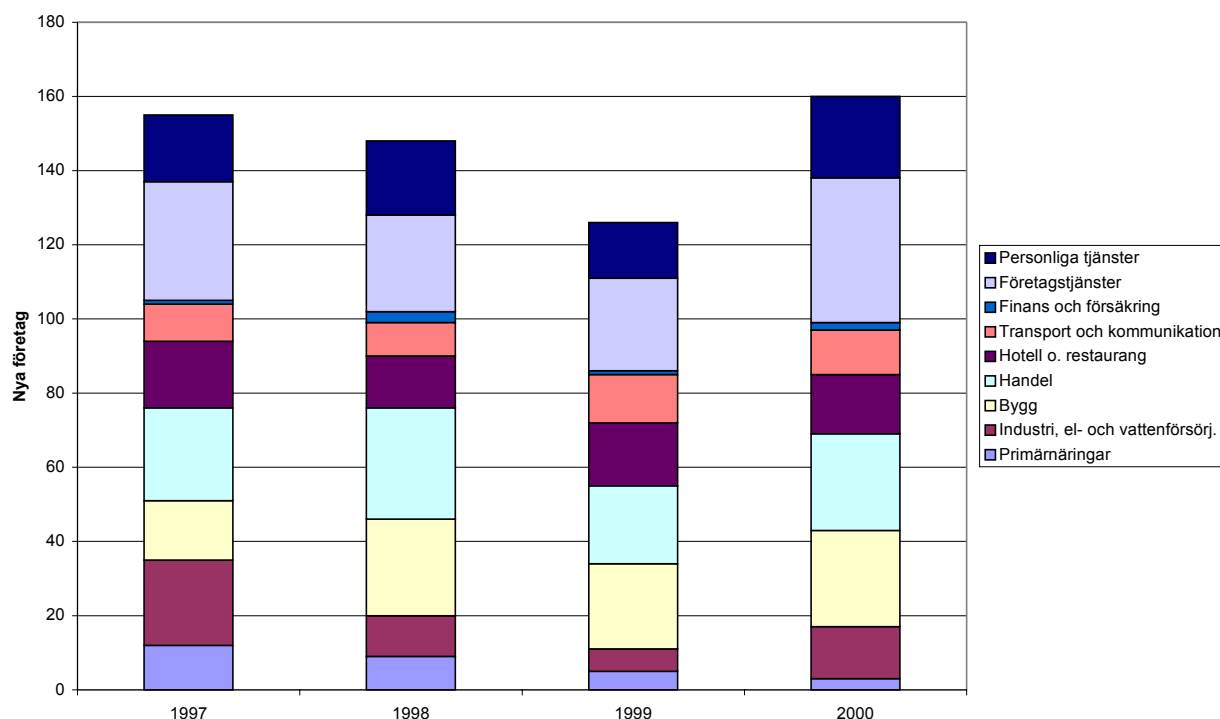
Exakt hur mycket konjunkturuppgången betydde för volymökningen är dock svårt att fastställa eftersom en del av tillväxten berodde på den trendmässiga utvecklingen och diversifieringen av det åländska näringslivet. Under periodens två sista - i makroekonomiskt hänseende närmast överhettade - år (1999 och 2000), är dock uppgången i antalet näringsrättsansökningar av utomåländska företag så stor att den rimligen bör ha ett samband med den generella aktivitetsökning inom ekonomin som högkonjunkturen då medförde.

Antalet i näringsrättsregistret registrerade åländska nyetableringar har inte alls påverkats av konjunkturuppgången efter 1996. Dessa ligger under dessa år stabilt på ett trettiotal nyetableringar, något som innebär att de åländska näringsrätternas andel av de totala näringsrättsbeviljningarna sjönk rätt kraftigt under konjunkturuppgången - från närmare en tredjedel till bara en femtedel. Här är det dock viktigt att hålla i minnet att enbart en del av de

åländska nyetableringar av näringsverksamhet som enligt lagens bokstav borde ha ansökt om näringsrätt faktiskt har gjort detta.

Den samlade åländska nyetableringsverksamheten under konjunkturuppgången 1997 - 2000 framgår av *figur 1* nedan. Som framgår av dessa siffror så ansökte i genomsnitt bara omkring en femtedel av de nystartade åländska verksamheterna om näringsrätt. I den här statistiken ingår dock även nyetablering av enskild verksamhet och ny verksamhet inom primärnäringsarna, alltså nyetableringar där lagstiftningen inte förutsätter näringsrätt för de rent åländska aktörerna.

Figur 1: Den samlade åländska nyetableringen av näringsverksamhet under åren 1997 - 2000

Intrycket av den förvånansvärt svaga kopplingen mellan det åländska nyföretagandet och konjunkturläget består även i dessa siffror. Det stora antalet icke-specialiserade näringsrätter till de utomåländska företagen tyder ändå på att en betydande del av volymexpansionen under högkonjunkturåren togs om hand av utifrån kommande företag. Som framgår av ovanstående figur samt *tabell 2* nedan så var antalet näringsrätter beviljade till utomåländska företag under åren 1997, 1998, 1999 och 2000 nämligen hela 80 procent av den samlade åländska nyetableringsverksamheten under samma period.

Enligt de knapphändiga - inte alltid helt lättolkade - uppgifter som framkommer i ansökningshandlingarna gällde dessutom över 60 procent av de beviljade näringsrättsansökningarna förhållandevis rutinmässiga arbeten där det rimligen borde ha

funnits motsvarande kompetens att tillgå lokalt på Åland. Den nära till hands liggande tolkningen är här att utbudet på de efterfrågade tjänsterna i många fall av kapacitetsskäl inte kunde tillgodoses av det åländska näringslivet under högkonjunkturåren – åtminstone inte till ett konkurrenskraftigt pris.

I *tabell 2* nedan sammanfattas huvuddragen i utvecklingen av de av landskapsstyrelsen beviljade näringsrätterna under den studerade perioden:

Tabell 2: Av landskapsstyrelsen beviljade näringsrätter under perioden 1.7 1996 – 31.12 2000.

År	Totalt (inkl. avslag)	Beviljade	Åländska företag	Finska företag	Svenska och övriga utländska företag	Företag där ursprung ej framgår
1996 (1.7-)	28	27	6	19	2	0
1997	91	88	28	35	22	3
1998	87	86	31	42	9	4
1999	157	156	30	92	27	7
2000	140	139	31	80	22	6
Samtliga	503	496	126	268	82	20

Källa: Kansliavdelningens näringsrättsregister

Några år efter det att lagen trätt i kraft antog landskapsstyrelsen ett dokument där huvudprinciperna för beviljande av näringsrätt fastlades.¹⁶ I detta dokument sägs att landskapsstyrelsen kan frånga de grundläggande kraven på ”hemort, styrelsens och bolagsmännens sammansättning” m.m. om det gäller tidsbegränsade, s.k. tillfälliga, näringsrättstillstånd.

Detta är en hållning som rimligen bör ha stor betydelse för utvecklingen av praxis när det gäller näringsrättshanteringen eftersom den överväldigande majoriteten av näringsrättsansökningar under den studerade perioden gällt tillfälliga näringsrätter. Om man undantar de egna åländska näringsrätterna, som nästan uteslutande gäller permanent verksamhet, så var också nära nog 100 procent av de till utifrån kommande aktörer beviljade näringsrätterna av tillfällig karaktär – alltså näringsrätter som enligt principdokumentet kan beviljas enligt en mer liberal praxis än för de permanenta.

¹⁶ Se Bilaga 2 till landskapsstyrelsens beslut nr 67 i denna fråga (Dnr K10/99/57) daterat i december 1999. Ett betydligt mer allmänt hållet principdokument gällande den tidigare lagstiftningen hade också antagits av landskapsstyrelsen 1994 (Dnr Ka1-31-94-40).

Samtidigt betonades det dock i ovan nämnda dokument att inte heller den tillfälliga näringsrätten bör komma ifråga i de fall där ”den tilltänkta verksamheten /.../ kan anses stå i konflikt med det åländska nationalitetsskyddet; exempelvis genom att hota språkbalansen eller genom att äventyra en fungerande, konkurrensmättad marknad eller näringsgren”. Detta ger intryck av en efter den nya lagens ikraftträdande i viss mån skärpt hållning till att bevilja näringsrätter till utomåländska företag, såväl med avseende på den ursprungliga nationalitets- och språkskyddsmålsättningen som vad gäller viljan att skydda det egna näringslivet mot vad man menar skulle kunna betecknas som osund konkurrens.

Den tillståndspraxis som avspeglas i *tabell 2* ovan tyder emellertid inte på någon särskilt markant skärpning i kraven på de beviljade näringsrätterna efter 1995. Med endast sju (7) registrerade avslag under den granska perioden 1996-2000, i realiteten en minskning jämfört med tidigare decennier i absoluta såväl som relativa termer, tyder utvecklingen snarare på en liberalisering än en skärpning av kraven för att erhålla näringsrätt.

En närmare granskning av de få avslagna näringsrättsansökningarna visar att det i princip gäller två typer av avslagsmotiveringar. Det ena gäller några ansökningar av permanenta näringsrätter från företag som inte uppfyller kriterierna om att bolagsmännen skall ha sin hemort på Åland och att styrelseledamöterna skall ha åländsk hembygdsrätt. Det andra typfallet handlar om något enstaka fall av tillfällig näringsrätt där landskapsstyrelsen motiverat sitt avslag med att ”något behov av verksamheten inte påvisats”.

I det första fallet verkar avslagen vara kopplat till näringsrättsinstrumentets ursprungliga språkskyddsbakgrund. Eftersom dessa avslag i lika hög grad drabbat rent svenskspråkigt rikssvenska som finska företag, så är det dock inte särskilt klart om avslagen i praktiken har någon större bäring på näringsrättslagstiftningens språkskyddsmål. Den fortsatt starka dominansen av och det därtill växande antalet finska företag som beviljats näringsrätt tyder inte heller på någon mer påtaglig skärpning i nationalitets- och språkraven i samband med landskapsstyrelsens hantering av näringsrättsärendena.

I det andra fallet har avslagen mera bäring på det senare tillkomna målet att skydda det åländska näringslivet från olika former av ’osund’ konkurrens. Med tanke på de ytterst få avslagen i denna kategori (”bristande behov av sökandens verksamhet på Åland”), så verkar det inte heller som lagstiftningens näringspolitiska målsättning (skydd mot ’osund’ konkurrens) varit särskilt avgörande för utgången av det överväldigande flertalet näringsrättsärenden – en tolkning som inte heller står i motsats till vad som framkommit om gällande tillståndspraxis i intervjuerna med den ansvarige handläggaren inom landskapsstyrelsen.

En viktig fråga i sammanhanget är i hur stor utsträckning som de icke-åländska entreprenörernas tillfälliga verksamhet också avspeglar sig i den i lagen förutsatta till landskapsstyrelsen riktade anhållan om rätt att bedriva näring på Åland. Utredningens

dataunderlag medger inga som helst uppgifter om hur stort detta 'mörkertal' eventuellt kan vara. Att en del utifrån kommande entreprenörer av olika skäl (okunskap om regelverket, missförstånd eller till och med medvetet fusk) underlåter att ansöka om näringsrätt står dock klart eftersom det årligen i efterhand uppdagas minst 3-5 exempel på denna typ av brott mot näringsrättslagstiftningen. Enligt uppgifter från representanter för byggbranschen såväl som för remissorganet Ålands Handelskammare, så torde dock antalet fall där företaget ifråga varit verksamt på Åland utan att ansöka om enligt lag förutsatt näringsrätt dock vara betydligt större, inom vissa branscher kanske till och med i storleksordning med antalet lagligen beviljade näringsrätter.

3.2. Företagens ursprung och de viktigaste branscherna

De beviljade näringsrätternas huvudsakliga fördelning med avseende på sökandenas ursprung framgick av *tabell 2* i föregående avsnitt. Även om antalet sökande där uppgifterna är så pass knapphändiga att en säker nationalitetsbestämning inte går att göra¹⁷ är rätt många, så framgår ändå klart att huvuddelen (ca 70 procent) av de utifrån kommande näringsrättsbeviljningarna gäller finländska företag. De finska företagens andel av det totala antalet näringsrättsärenden är till och med betydligt större än gruppen 'självklara' näringsrätträtter för nystartade åländska företag.

Någon riktigt säker och heltäckande bild av mera exakt var de utifrån kommande finska (liksom också de relativt få utländska) företagen kommer ifrån går dock inte att få fram ur utredningens underlagsmaterial. På basen av de ortsangivelser som ändå finns med i underlagsmaterialet för en del av företagen ligger det dock nära till hands att dra slutsatsen att flertalet ändå kommer från relativt närliggande orter i sydvästra Finland, med Åbo- och Helsingforsregionerna som huvudsakliga tyngdpunkter – samt i viss mån, sannolikt av språkskäl, även från svenskbygderna i Österbotten. Detta stämmer också i huvudsak överens med väletablerade ekonomiska 'gravitationsmodeller', där underleverantörsstrukturens geografiska utbredning samvarierar starkt med det geografiska avståndet.¹⁸

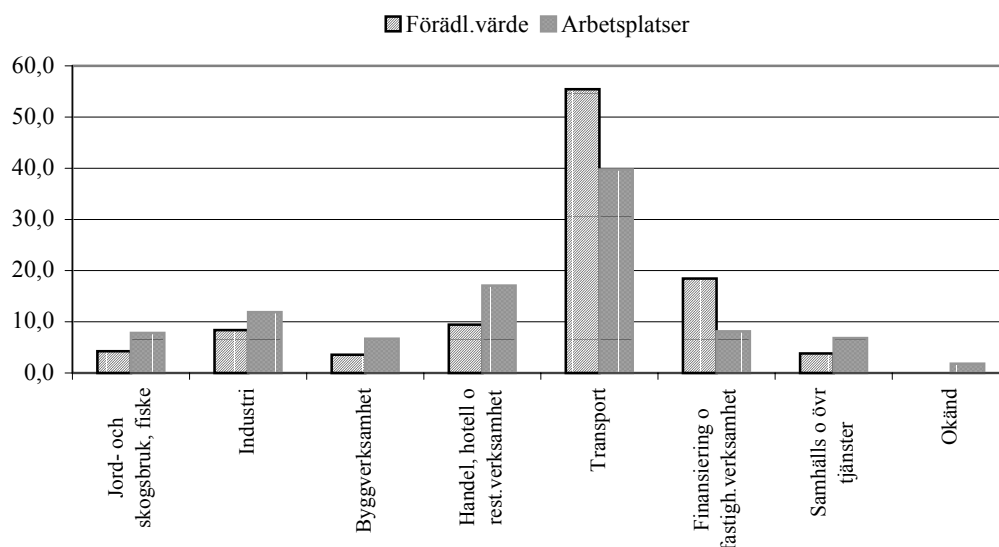
En i sammanhanget måhända viktigare faktor, åtminstone när det gäller näringsrättsinstrumentets betydelse för utvecklingen inom ekonomi och näringsliv på Åland, är den allmänna branschprofilen på de utifrån kommande företagen i förhållande till branschstrukturen i stort inom det privata näringslivet på Åland.

¹⁷ I princip finns endast företagets namn, ofta på engelska, och vilken typ av verksamhet som skall utföras på Åland.

¹⁸ Här kan dock noteras riksgränsens tydliga genomslag i det åländska näringsrättsmaterialet. Den geografiska (och språkliga) närheten till östra Sverige med tyngdpunkt i Storstockholmsområdet skulle nämligen under normala förhållanden ha gett minst lika mycket, om inte fler, affärskontakter från detta område som den geografiskt sett betydligt mer avlägsna Helsingforsregionen – något som alltså inte alls gäller i det åländska fallet.

Det 'ordinarie' åländska näringslivets branschstruktur i termer av förädlingsvärde och arbetsplatser framgår av *figur 2* nedan:

Figur 2: Det åländska näringslivets (den privata sektorn) huvudstruktur 1998/1999

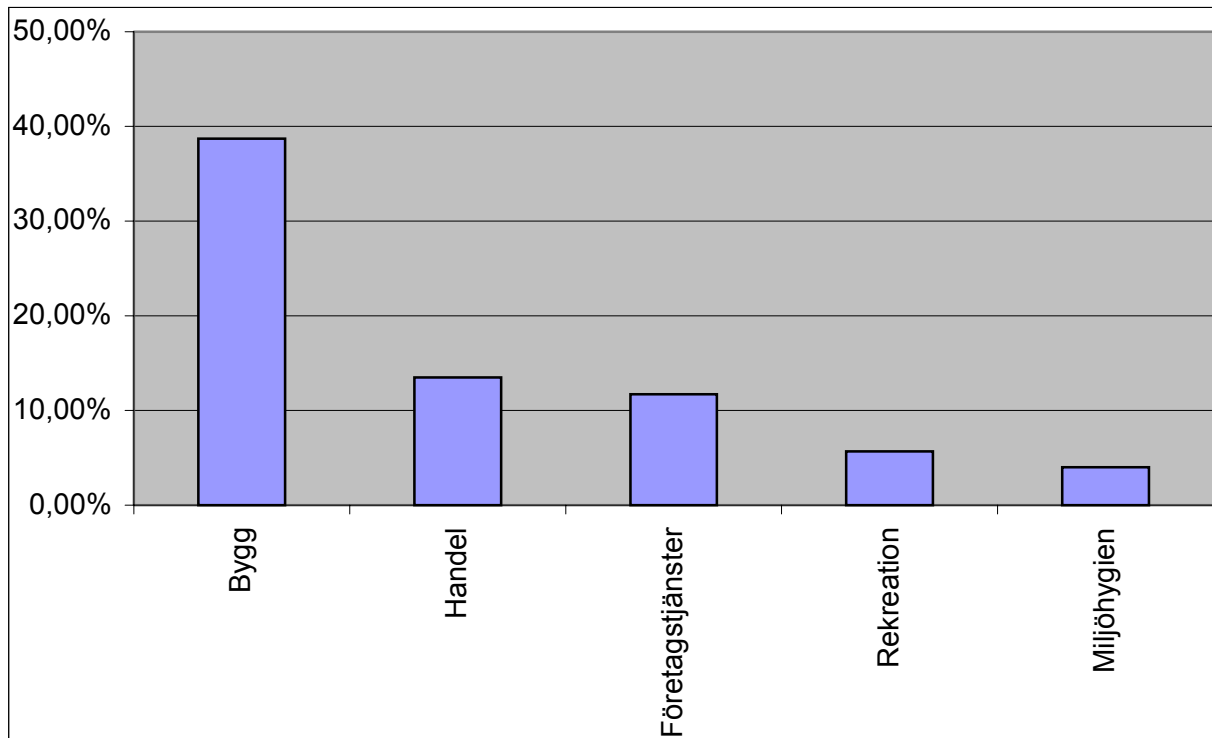
Anmärkning: Förädlingsvärdeuppgifterna avser år 1998. Arbetsplatsuppgifterna gäller 1999.

Diagrammet ger en tydlig bild av hur tjänstedominerad ekonomin är, med ett klart fokus på transporter (sjöfart), handel och olika typer av finansiella och andra tjänster. Såväl industrin som byggsektor intar i detta sammanhang en betydligt mer blygsam position än tjänstenäringarna.

Den här bilden över branschfördelningen inom den åländska ekonomin som helhet gäller emellertid inte för de beviljade näringsrätterna under perioden 1996-2000. Som framgår av *figur 3* nedan så var de enligt näringsrättsregistret beviljade näringsrätterna under denna period starkt överrepresenterade inom framför allt en sektor, nämligen byggbranschen. Närmare 40 procent av de under perioden beviljade, i huvudsak utifrån kommande, näringsrätterna under den studerade perioden gällde sålunda byggsektorn, en sektor som utgör bara omkring fem procent av det befintliga privata näringslivet på Åland.

En klar överrepresentation gäller även sektorn med olika typer av samhälls- och övriga tjänster. I diagrammet nedan innefattar dessa tjänster branscherna företagstjänster, rekreation och miljöhygien. Med sina omkring en femtedel av samtliga nya näringsrätter under den studerade perioden överstiger detta betydligt denna del av tjänstesektorns andel av det redan etablerade 'hemmabaserade' åländska näringslivet.

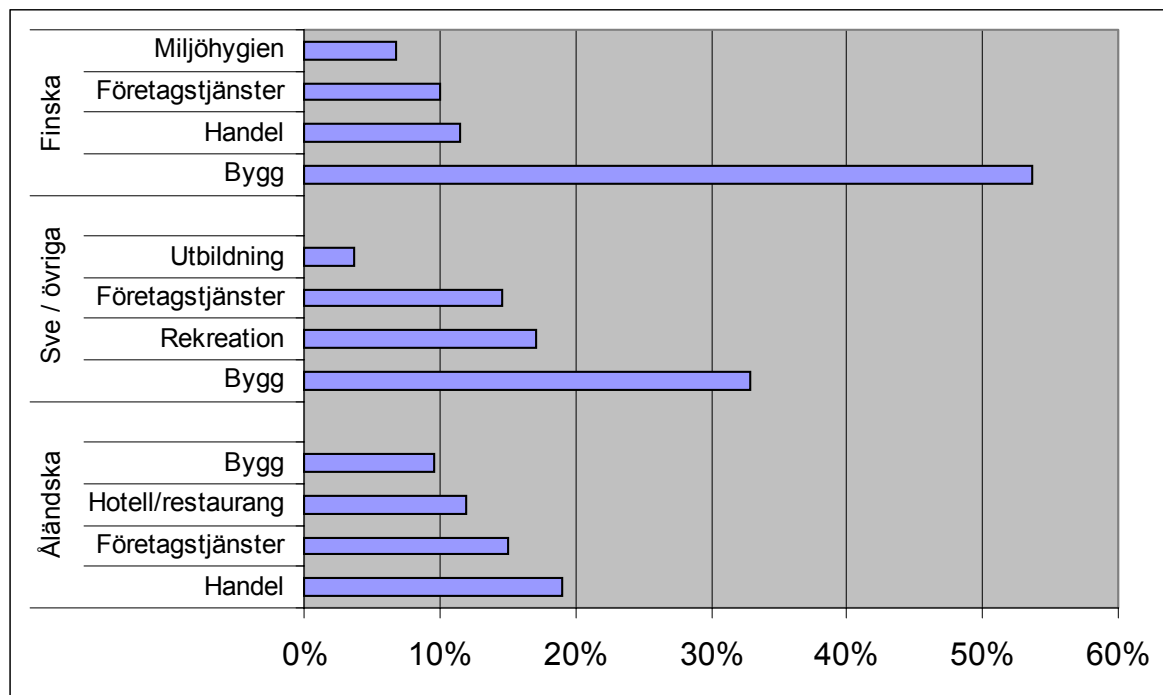
Figur3: De största branscherna. Samtliga beviljade näringsrätter under perioden 1.7 1996 - 3.12 2000

Anmärkning: I handeln ingår såväl detalj- som partihandel och agenturer. I branschen rekreation ingår kultur och sport.

De tre nationella huvudgrupper av företag som beviljats näringsrätt på Åland under den studerade perioden varierar dock en hel del med avseende på sin speciella branschprofil. Som framgår av *figur 4* nedan så är det de finska företagen som, i kraft av sin stora dominans i näringsrättsmaterialet som helhet, ligger närmast branschfördelningen för samtliga näringsrätter. De finska företagen utgör samtidigt den grupp av näringsrätter som mest avviker från branschstrukturen inom det etablerade åländska näringslivet.

Figur 4: De beviljade näringsrätternas branschfördelningen i förhållande till nationell härkomst.

Anmärkning: I figuren redovisas enbart de största branscherna i var och en av de geografiska ursprungsgrupperna.

Inriktningen på de utländska, alltså främst svenska, näringsrätterna ligger något närmare den etablerade branschstrukturen på Åland, dock så att såväl byggsektorn som de mer specialiserade företagstjänsterna är mer framträdande.

Trots en påtaglig underrepresentation av framför allt sjöfarten, men också industrin och primärnäringsarna,¹⁹ så ligger de åländska nyetableringarna till sin inriktning och profil ändå – föga överraskande – närmast vad som gäller för genomsnittet av dagens åländska näringsliv.

3.2.1. De finländska näringsrätterna

De finska (men för den skull inte alltid finskspråkiga) företagen dominerar näringsrättsregistret för perioden 1996-2000. Av samtliga beviljade näringsrätter under perioden gick sålunda över hälften till företag och näringsidkare med hemort på det finska fastlandet.

¹⁹ Avsaknaden av näringsrättsärenden rörande dessa sektorer gäller generellt för samtliga näringsrätter, alltså inte bara för de åländska nyetableringarna.

Dessa näringsrätter domineras på ett mycket påtagligt sätt av en enda sektor, nämligen byggsektorn. Medan denna sektor enbart står för 4 procent av förädlingsvärdet och 7 procent av arbetsplatserna inom Ålands privata sektor som helhet, så utgör entreprenörerna inom denna bransch in emot 55 procent av de finländska företag/entreprenörer som beviljats näringsrätt på Åland under perioden 1996-2000. Det här betyder att de till finska företag beviljade näringsrätterna i övrigt är relativt sett underrepresenterade i förhållande till den 'normala' åländska branschstrukturen.

De inom byggsektorn beviljade näringsrätterna handlar praktiskt taget uteslutande om tillfälliga näringsrätter gällande enstaka byggprojekt av varierande karaktär, allt från enkla målnings- och VVS-uppdrag till mer kvalificerade specialistinsatser vid byggande av tung infrastruktur, antikvariskt byggande eller byggmiljösaneringsprojekt. Projekten kan variera i storlek från någon dags arbetsinsats för en mycket blygsamt ordersumma till flera månaders heltidsinsats med en större arbetsstyrka för betydande belopp (i bland upp emot en miljon EUR eller mer). I många fall är projekten i realiteten kopplade till försäljning av byggmaterial, t ex olika typer av byggelement där det i försäljningsavtalet även ingår montering på plats av (den finske) tillverkaren/säljaren.

I flera fall återkommer samma företag med nya näringsrättsansökningar så pass regelbundet från år till år att deras verksamhet, åtminstone periodvis, är mer eller mindre fast etablerad på den åländska byggmarknaden. En annan iakttagelse som kan göras utgående från det samlade näringsrättsmaterialet är att vissa byggfirmor ofta återkommer som åländska beställare av de underentreprenadstjänster som näringsrättsärendena gäller, dessutom i en del fall med påtagligt ofta samma finska samarbetspartners. Det verkar alltså som om den åländska byggverksamhet i rätt hög grad är uppbyggd kring en produktionsstruktur där inte bara de mer specialiserade och/eller storskaliga bygguppdragen utan också en mängd mindre uppgifter läggs ut på ett väletablerat nätverk av finska underentreprenörer. För denna tolkning talar också det faktum att över 60 procent av de beviljade finländska näringsrätterna enligt ansökningshandlingarna faktiskt gällt relativt ordinär, alltså föga specialiserad, verksamhet.

Utöver den volymmässigt helt dominerande byggsektorn förekommer näringsrättsärenden i något mer betydande omfattningen enbart inom två branscher, nämligen handel och företagstjänster (se *figur 3*). En närmare granskning av de till de utifrån kommande finska aktörer beviljade näringsrätterna inom dessa två branscher ger vid handen att tyngdpunkten inom handeln ligger vid olika typer av specialiserad produktförsäljning, t ex vissa typer av kontorsmaterial, konst, antikviteter, reklamprodukter, flygfotografier m.m, ofta med hjälp av tillfälligt verkssamma försäljare som åker runt med sina produkter och marknadsför dem direkt hos potentiella kunder inom hushålls- såväl som företagssektorn. Det överväldigande flertalet av dessa näringsrätter är därmed – såsom i byggsektorn - tillfälliga, även om de inte är helt ovanligt att samma företag återkommer år efter år. Ett mindre antal permanent beviljade näringsrätter, främst inom parti- och grossistledet men undantagsvis även inom detaljhandeln, förekommer dock också.

När det gäller den andra av dessa två relativt vanliga branscher, alltså företagstjänsterna, så ligger tyngdpunkten i kvalificerade juridiska konsulttjänster - inte minst med anknytning till rederisektorn – och revision av de större åländska bolagen och koncernerna. Åtminstone i värdetermer (orderstorlek) torde de årligen återkommande revisionsuppdragen – med undantag för några av de större byggprojekten - höra till de genomsnittligt sett större tillfälliga näringsrätterna.

Även inom den lilla och specialiserade branschen miljöhygien finns en mindre koncentration av näringsrätter beviljade till finländska företag och entreprenörer. Här handlar det främst om volymmässigt små men relativt högt specialiserade tjänster av miljöteknisk natur, t ex mögelsaneringar eller leverans och montering av olika typer av miljöskyddsutrustning.

3.2.2. De utländska näringsrätterna

Även utländska, nästan uteslutande svenska, företag som beviljats näringsrätt under den studerade perioden är överrepresenterade inom byggsektorn – dock i betydligt mindre utsträckning än sina finska konkurrenter. Som framgår av *figur 3* är de svenska företagen relativt sett betydligt mer orienterade mot tjänstenäringsarna. Detta gäller särskilt olika typer av rekreationstjänster (inkl. sport och underhållning), men även företags- och utbildningstjänster, vilka tillsammans står för ungefär hälften av de beviljade näringsrätterna. Utländska näringsrätter inom handel och varudistribution förekommer praktiskt taget inte alls. Detta är dock en sanning med modifikation eftersom en del rätt betydelsefulla (i termer av företagsstorlek/omsättning) permanenta näringsrätter till åländska företag under den studerade perioden var nära kopplade till utländska etableringar på Åland inom postorder- och tidskriftsbranschen.

Ser man till de konkreta näringsrättsärendena inom byggsektorn så verkar de i betydligt högre grad än vad som var fallet med sina finska motsvarigheter vara dominerade av olika typer av specialistinsatser. Typexempel på sådana näringsrätter finner man i samband med större infrastrukturella satsningar (fiberoptisk kabel under Ålands hav) och högt specialiserade anläggningsarbeten (t ex radio/TV-anläggningen i Smedsböle och tennisbanan i Mariehamn), men också inom en så pass specialiserad del av branschen som renovering av kulturhistoriskt värdefulla hus. Enstaka exempel på föga specialistbetonade byggnäringsrätter finns dock, t ex vissa mindre VVS- och markberedningsarbeten.

Trots den till synes större inriktningen på specialiserade uppdrag, särskilt inom tjänstesektorn, tyder inte formuleringarna i ansökningshandlingarna från de svenska företagen på någon genomsnittligt sett högre grad av specialisering än bland de finska företagen. I båda fall uppgår man nämligen i enbart omkring 40 procent av fallen att uppdraget kräver specialistkompetens.

De svenska näringsrätterna gällande olika typer av företagstjänster sönderfaller grovt sett i två huvudkategorier. Den första av dessa gäller vissa specialisttjänster som t ex besiktning av hissar, installation och utprovning av specialutrustning (t ex i sjukhus och växthusanläggningar) och liknande. Den andra kategorin handlar huvudsakligen om diverse konsult-, kurs- och fortbildningsverksamhet.

Utöver ovan nämnda tyngdpunktsområden inom bygg och företagsnära tjänster tillkommer så en mindre grupp av rätt olikartade näringsrätter gällande bland annat underhållning och artistarrangemang, försäljning i samband med utställningar, fyrverkeriverksamhet etc. Det kan i detta sammanhang noteras att de icke-svenska utländska näringsrätterna i rätt hög grad handlar om tillfälliga försäljningstillstånd i samband med större evenemang och utställningar på Åland (t ex Tall Ships Race).

3.2.3. De åländska näringsrätterna

Som redan tidigare konstaterats visar *figur 3* föga överraskande att de av ålänningarna själva nystartade företagen under den studerade perioden har en branschfördelning som stämmer bättre överens med den existerande branschstrukturen inom den redan existerande privata sektorn. Den stora avvikelserna här är den svaga nyetableringsaktiviteten inom den för åländsk ekonomi i stort så viktiga maritima sektorn (endast två registrerade nyetableringar under perioden), en bransch som domineras av en handfull mycket stora och sedan lång tid tillbaka etablerade företag och rederikoncerner.²⁰

Avsaknaden av i näringsrättshänseende registrerad nyetableringsaktivitet inom rederisektorn innebär *per definition* att det åländska nyföretagandet blir mer eller mindre överrepresenterat inom flertalet övriga sektorer. De enda undantagen är här primärnäringsarna och industrin, sektorer med ytterst liten nyetableringsaktivitet under perioden 1996-2000. Med något enstaka undantag (elektronisk handel, databaserade tekniska lösningar, internetspel) förekommer inte heller någon större åländsk nyetableringsaktivitet inom IT-sektorn.

Den volymmässiga tyngdpunkten i det åländska nyföretagandet under 1990-talets senare hälft låg helt klart inom handel (inkl. turistverksamhet med restaurang- och hotellrörelse) samt en mängd olika typer av tjänster. Typiskt för de åländska nyetableringarna inom handeln är att de - förutom turist/hotell/restaurangverksamheten och vissa redan ovan nämnda inslag av utifrån initierade postorder- och distributionsföretag - antingen gäller olika typer av parti-, grossist- och förmedlingsverksamhet eller detaljhandel inom någon specialiserad nisch, t ex smycken, golfutrustning eller liknande.

²⁰ Här skall det dock ännu en gång påtalas att enbart en mindre del av de åländska nyetableringarna avspeglas i de registrerade näringsrättsansökningarna, och att den totala nyetableringsverksamheten därför rimligen torde ligga betydligt närmare den branschmässiga genomsnittsstrukturen inom näringslivet som helhet. En kort tillbakablick på hela det åländska nyföretagandets branschstruktur i *figur 1* visar dock i stort samma underrepresentation när det gäller transport/sjöfarten och betydande överrepresentation för främst handeln (inkl. hotell och restaurang) samt företags- och privata tjänster.

Tjänsteetableringarna är väldigt varierande till sin karaktär och därför svåra att karaktärisera på något mer sammanhållet sätt. De kan gälla allt från konsultverksamhet rörande motorsport till ridsportverksamhet, dykarutbildning, massage, skönhetsvård och förmedling av försäkringstjänster och värdepapper.

De åländska nyetableringarna inom byggsektorn är inte särskilt omfattande och tycks i första hand gälla diverse verksamhet inom VVS-, målar-, snickeri- och plåtslagarområdena.

3.3. Den samlade bilden

Den generella bilden av näringsrättstillståndens utveckling efter den nya lagens ikraftträdande 1996 är först och främst en fortsättning på en sedan tidigare etablerad gradvis expansion av ansökningarna om rätt att bedriva näring på Åland. Den skärpning i tillståndsgivningen som den nya lagstiftningen medgav, och som bekräftades i det dokument med principer för dess tillämpning som landskapsstyrelsen antog 1999, har dock inte satt några märkbara spår i utvecklingen. De ytterst få avslagna ansökningarna tyder nämligen inte på någon mer påtaglig skärpning i hållningen när det gäller de två viktigaste näringsrättskraven - alltså 'språkbalansen' och 'konkurrensförhållandena' på Åland.

Den tydligaste förändringen i förhållande till tidigare perioder är lagens utvidgning till att även omfatta de nyetablerade åländska företagen. Bakom denna utvidgning av lagstiftningsområdet står främst, som redan tidigare noterats, en vilja att åstadkomma en ökad kontroll över samtliga nyetableringar på Åland för att på så sätt förhindra att kraven på näringsrätt för utifrån kommande bolag kringgås genom att utnyttja möjligheten att starta upp åländska 'bulvanföretag'.

Eftersom långtifrån alla nystartade åländska företag faktiskt ansöker om näringsrätt så är det dock svårt att här läsa in någon mer heltäckande kontrollmekanism i den nya lagstiftningen. Inte heller om man avgränsar sig till de fall där man faktiskt ansökt om näringsrätt finns det några särskilt entydiga och klara belägg för att den nya lagen medfört en jämfört med tiden före 1996 skärpt hållning. I realiteten verkar kraven på de bolag som söker näringsrätt för permanent verksamhet på Åland snarare ha liberaliserats än skärpts. Tolkningen av kravet på hembygdsrätt för styrelsemedlemmarna har nämligen under perioden förändrats från att detta gäller för samtliga medlemmar till att det räcker om två tredjedelar eller i vissa fall bara hälften av dessa uppfyller hembygdsrättskravet.

De beviljade permanenta näringsrätterna till nystartade åländska bolag där en del av styrelsemedlemmarna inte uppfyller kravet på hembygdsrätt var dock under perioden så pass få och koncentrerade till en enda bransch (postorderhandel och distribution), att det är svårt att dra några säkra slutsatser om den faktiska utvecklingen i detta avseende.

Om man bortser från de egna åländska nyetableringarna och de ytterst få permanenta näringsrätterna till utifrån kommande bolag, så framstår två – delvis överlappande - drag i utvecklingen under den studerade perioden som särskilt markanta, nämligen dominansen av näringsrätter till finska företag samt till projekt inom byggsektorn.

Byggsektorns starka ställning när det gäller de beviljade näringsrätterna (långt över hälften av de icke-åländska näringsrättstillstånden) torde ha medfört en klarare koppling mellan konjunkturläget och antalet näringsrättstillstånd eftersom byggsektorn är en bransch med mycket påtagliga upp- och nedgångar i sin verksamhet. Detta märks också i underlagsmaterialet i form av en tydlig uppgång i antalet utifrån kommande näringsrätter under högkonjunkturåren 1999 och 2000 (jfr *tabell 2* ovan).

Den starka dominansen av finska företag, av vilka många dessutom regelbundet återkommer, säger också en del om hur byggandet på Åland i dag fungerar. Den bild som växer fram ur näringsrättsmaterialet är en sektor där en betydande del av orderingången från åländska beställare – antingen av byggherren direkt eller via åländska huvudentreprenörer – går till finska företag. Flera av byggsektorns större åländska operatörer torde i dag mera fungera som lokala administratörer/koordinatorer av finska (under-) entreprenörer än som byggare – åtminstone beträffande de litet större projekten. Den finska dominansen inom åländskt byggande förstärks sannolikt ytterligare av det faktum att huvuddelen av byggmaterialet tas från fastländska leverantörer²¹, något som i sin tur medfört ytterligare ett inflöde av finska näringsrätter i samband med montering, garantiåtaganden etc.

Mycket tyder alltså på att den åländska byggbranschen är uppbyggd kring ett starkt beroendeförhållande till den fastlandsbaserade byggsektorn. Strukturen förutsätter en mer eller mindre rutinmässig behandling av tillfälliga näringsrättsansökningar, helst ombesörjda och inlämnade till landskapsstyrelsen av den lokalt etablerade åländska byggherren eller huvudentreprenören. Den stora mängden beviljade finska byggnäringsrätter och avsaknaden av avslag på dessa ansökningar (ingen av de sju avslagen gällde byggbranschen) under den studerade perioden tycks också bekräfta denna tolkning av situationen.

Inom övriga sektorer är dock utvecklingen av näringsrätterna under den studerade perioden betydligt mindre entydig och därmed också mer svår att karaktärisera. Här ser det mera ut att handla om tillfälliga specialistinsatser, framför allt av konsultkaraktär, men också om ett synnerligen disparat utbud av tjänster rörande kompetensutveckling, kurser, fritidsarrangemang, miljöfrågor, hygien, varuförmedling m.m. Detta betyder att inflödet av näringsrättsansökningar inte alls på samma sätt som inom byggsektorn kan sättas i system, 'rutiniseras' och byggas upp kring ett begränsat nätverk av åländska aktörer. Typiskt är också

²¹ Samtliga de tre största åländska byggvarugrossisterna (av vilka en är finsk och erhöll permanent åländsk näringsrätt under den studerade perioden) torde ta huvuddelen av sitt sina leveranser till den åländska byggmarknaden från finska leverantörer.

att de utifrån kommande företagen här är betydligt mer sällan återkommande, hör hemma i en mängd olika verksamhetsområden och därtill i något större utsträckning kommer från Sverige.

4. De utifrån kommande företagen – en urvalsanalys

4.1. De specialgranskade företagen

För att i möjligaste mån ytterligare klargöra bilden av hur näringsrättslagstiftningen fungerar, såväl i förhållande till sina bakomliggande målsättningar som för de berörda företagen, har bland de beviljade näringsrätterna under perioden 1.7 1996 till 31.12 2000 ett urval av näringsrättstillstånd särskilt granskats. Denna granskning har bestått i en noggrannare genomgång av berörda ansöknings- och tillståndshandlingar och, framför allt, av en längre telefonintervju med de berörda företagen.

Urvalet togs fram på följande sätt. Först gjordes ett slumpmässigt urval bland de 496 näringsrättsärendena/företagen. Detta urval uppgick till ca 20 procent eller mera exakt 103 stycken ärenden/företag. Därefter lyftes samtliga permanenta tillstånd för nystartade rent åländska företag²² bort eftersom utredningens huvudsakliga intresse främst gäller de utifrån kommande näringsrättsinnehavarna. Efter detta justerades det kvarvarande urvalet med avseende på bransch för att tillse att samtliga någorlunda viktiga näringsinriktningar täcktes in. För att tillse att den relativt begränsade gruppen utländska ärenden/företag skulle få en bättre täckning utökades slutligen urvalet med några typiska svenska näringsrättstillstånd.

Resultatet blev ett urval på sammanlagt 65 näringsrättstillstånd/företag. Samtliga dessa företag erhöll i slutet av februari innevarande år ett brev med projektbeskrivning och de frågeställningar som togs upp i den kommande telefonintervjun (se *Bilaga II*). I samband med den efterföljande kontakten visade det sig att 12 av företagen av olika skäl (flyttat till ny adress, nedläggningar, nya ägare/personal, svarar ej i telefon etc) inte kunde nås och därför bortföll från urvalet.

De kontaktade företagens antal minskade härigenom till 53 stycken, alltså motsvarande ca 11 procent av det totala antalet givna näringsrätter under den studerade perioden. Om man enbart ser till de icke-åländska företagen så stiger dock denna andel till närmare 15 procent. Urvalsföretagen, liksom de utifrån kommande näringsrätterna i stort, domineras fullständigt av registrerade aktiebolag. I urvalet uppgick dessa till 47 stycken. De resterande sex beviljade näringsrätterna utgjordes av olika typer av öppna bolag och enskilda näringsidkare (samt en där bolagsformen inte kunnat fastställas). Tio av de 53 urvalsföretagen var dotterbolag till ett annat företag medan resterande 42 (plus ett där uppgift om detta saknades) var helt självständiga företag.

²² Permanenta näringsrättstillstånd för etablering av utifrån kommande företagsintressen kvarstår dock i urvalet. Det handlar här om tre företag två rikssvenska inom postorderbranschen och en finsk grossistfirma (se kolumnen med permanenta tillstånd i *tabell 3*).

Den slutliga gruppen av specialgranskade företags geografiska härkomst, bransch och deras åländska verksamhets varaktighet (tillfälligt/permanent tillstånd) framgår av *tabell 3* nedan:

Tabell 3: De särskilt granskade företagens nationalitet och bransch samt verksamhetens varaktighet och antalet av de utvalda företagen erhållna näringsrätter

Antal företag i urvalet					
Bransch	Finländska	Svenska	Tillfälliga	Permanent	Totalt
Bygg	16	8	24	0	24
Handel/distrib.	6	1	4	3	7
Transport	3	1	4	0	4
Företagstjänster	7	2	9	0	9
Övriga tjänster	4	5	9	0	9
Totalt	36	17	50	3	53
Antal näringsrätter 1996-2000	Finländska	Svenska	Tillfälliga	Permanent	Totalt
Bygg	49	9	58	0	58
Handel/distrib.	8	1	6	3	9
Transport	5	1	6	0	6
Företagstjänster	12	3	15	0	15
Övriga tjänster	9	5	14	0	14
Totalt	83	19	99	3	102

Anmärkning: Tabellens nedre del gäller det antal näringsrätter som företagen i urvalet sammanlagt erhållit under den studerade perioden. Så har t ex de 16 finländska byggföretagen i urvalet tillsammans fått hela 49 näringsrätter under perioden, alltså i genomsnitt drygt tre näringsrätt per företag.

Som framgår av tabellen var 36 stycken (68 procent) av företagen i urvalet finländska och resterande 17 (32 procent) svenska - på grund av ovan nämnda komplettering av materialet alltså en högre andel än vad som gäller för de svenska företagen som helhet. Nästan alla de specialgranskade företagen/näringsrätterna var tillfälliga, något som även gäller för samtliga beviljade näringsrätter under den studerade perioden. De tre enda specialstuderade permanenta näringsrätterna gällde två postorder- och distribution och en grossistverksamhet inom byggsektorn.

I resten av detta kapitel presenteras de huvudsakliga resultaten av en statistisk analys av de specialgranskade företagens egna uppgifter med avseende på framför allt företagsstorlek, bransch och nationalitet. Bearbetningen har gjorts genom en korstabulering av svaren i förhållande till huvuddelen av bakgrundsvariablerna (företagens storlek, bransch, nationalitet etc) och de viktigaste frågeställningarna. Svarens statistiska signifikans har kontrollerats med testvariabler som lämpar sig för kategoriserade variabler (främst χ^2).

I bearbetningen av svarsmaterialet har de enskilda företagens svar viktats med avseende på det antal näringsrätter de fått under undersökningsperioden (se under delen av *tabell 3* ovan). Därmed representerar svarens fördelning enligt bransch, företagsstorlek etc bättre den fördelning som återfinns bland de givna näringsrätterna.

Uppgifterna är hämtade från företagens svar på de intervjufrågor som redovisas i *Bilaga II*.

4.2. De utifrån kommande företagets verksamhet på Åland

Föga överraskande visade det sig att de utifrån kommande beviljade ansökningarna om näringsrätt på Åland till sitt *branschmässiga innehåll* nära nog till 100 procent överensstämde med de ansökande företagens branschstruktur. Om det åländska projektet gällde byggbranschen var också det sökande företaget med andra ord praktiskt taget utan undantag huvudsakligen sysselsatt i byggbranschen, om det åländska projektet gällde miljöhygien så anger företaget detta som sin huvudbransch osv. Detta gällde i samma höga grad oavsett företagets nationalitet, storlek och bolagsform.

Det här betyder att de specialgranskade näringsrätterna i allt väsentligt överensstämmer med den branschstruktur som företagen har, alltså den struktur som redovisas i *tabell 3* ovan. Byggbranschen dominerar såldes, särskilt vad gäller de finländska projekten, följd av olika typer av projekt inom handel och distribution samt diverse företagstjänster.

De med näringsrätt beviljade projekten var inte bara, som redan ovan framgått, nästan uteslutande av *tillfällig karaktär*; de var också i såväl tid som pengar *relativt små*. Hälften av projekten gällde sålunda maximalt fem 'man/kvinno-veckors' arbetstid och omsatte under 200.000 FIM/33.600 EUR.

Här kan dock en klar skiljelinje märkas mellan de företag som kom från Sverige och de som kom från Finland. De svenska projekten var i genomsnitt betydligt mindre än de som gick till de finska företagen. Medan hela 65 procent av de svenska företagens ansökningar handlade om projekt som understeg fem arbetsveckor, gällde detta bara omkring 40 procent av de finländska projekten. Samma mönster gäller projektens storlek mätt i omsättningstermer. Här omslöt åter närmare 65 procent av de svenska företagens projekt på Åland under 200.000 FIM/33.600 EUR, medan nästan hälften av de finska projekten låg under denna nivå. Den mest frekventa storleksnivån på de finska projekten låg i intervallet 10-30 arbetsveckor med en omsättningen på 200-400.000 FIM/33.600-67.200 EUR. För de svenska företagens del låg de mest typiska projekten snarare i storleksordningen några dagar upp till ett par tre veckor med en omsättningsnivå på 8-30.000 FIM/1.300-5.000 EUR.

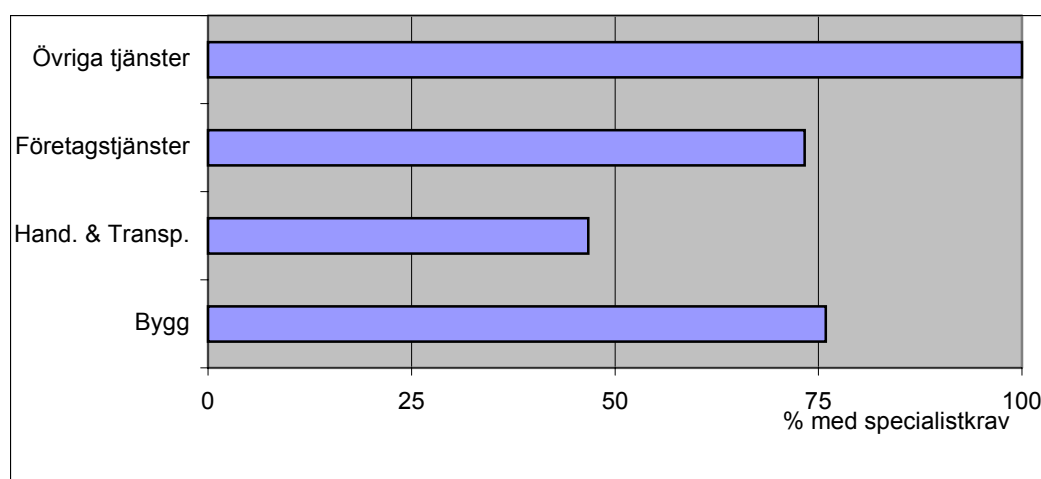
Några riktigt stora tillfälliga näringsrätter kan dock registreras, såväl svenska som finländska. Även när det gäller dessa få riktigt stora projekt gäller dock att de allra största är finska. Här handlar det om projekt på upp emot ett års arbetsinsats och en omslutning på i storleksordningen upp till en kvarts miljon FIM eller drygt 40.000 EUR.

Enligt de granskade företagens uppgifter krävdes i hela 78 procent av projekten någon form av *specialistkompetens*. Detta är dock en uppgift som många gånger är rätt svår att tolka

eftersom de svarande företagen sannolikt haft en tendens att framställa sin verksamhet på Åland så avancerad/specialiserad att den endast kan utföras med deras hjälp. Mot bakgrund härav är det värt att notera att omkring en fjärdedel av projekten enligt företagens egna uppgifter alltså inte kräver någon som helst form av specialistkompetens. Om man ser till företagens geografiska ursprung så visar det sig att de svenska företagen i något högre grad än sina finländska kolleger uppger att specialistkompetens krävs för projektet ifråga, men någon statistiskt säkerställd skillnad handlar det inte om (ca 84 procent mot ca 76 procent för de finländska företagen).

Den något förhöjda graden av krav på specialistkompetens bland de svenska projekten kan statistiskt sett i huvudsak förklaras av det faktum att kravet på specialistkompetens är störst när det gäller projekt som har med olika typer av service och företagstjänster att göra (se *figur 5* nedan), en grupp av näringsrättsärenden där de svenska företagen relativt sett är något mer vanligt förekommande än sina finska motsvarigheter. I denna branschgrupp uppger nämligen företagen (finska såväl som svenska) att det i 75 - 100 procent av fallen krävs specialistkompetens för att klara av projekten. Främst inom handeln men också inom transportsektorn är de av företagen själva uppgivna kraven på specialistkompetens lägst. Här är över 50 procent av projekten karaktäriserade som verksamhet där ingen särskild kompetens krävs. Inom byggsektorn är kraven på specialistkompetens - föga överraskande eftersom dessa projekt dominerar urvalet som helhet - ungefär i nivå med samtliga granskade projekt, alltså ca 75 procent med uppgivna krav på specialistkunnande och ca 25 procent av projekten utan något sådant krav.

Figur 5: Företagens bedömning av kravet på specialistkunnande enligt bransch

Intressant nog finns det ingen direkt korrelation mellan projektets storlek och kraven på specialistkunnande. Tendensen är här snarare den att det i viss mån är vanligare med krav på högre specialistkompetens inom de små och medelstora projekten än när det kommer till gruppen större projekt. En möjlig förklaring till detta torde vara att många av de specialistdominerade projekten inom tjänstesektorn (inte minst då företagstjänsterna) är

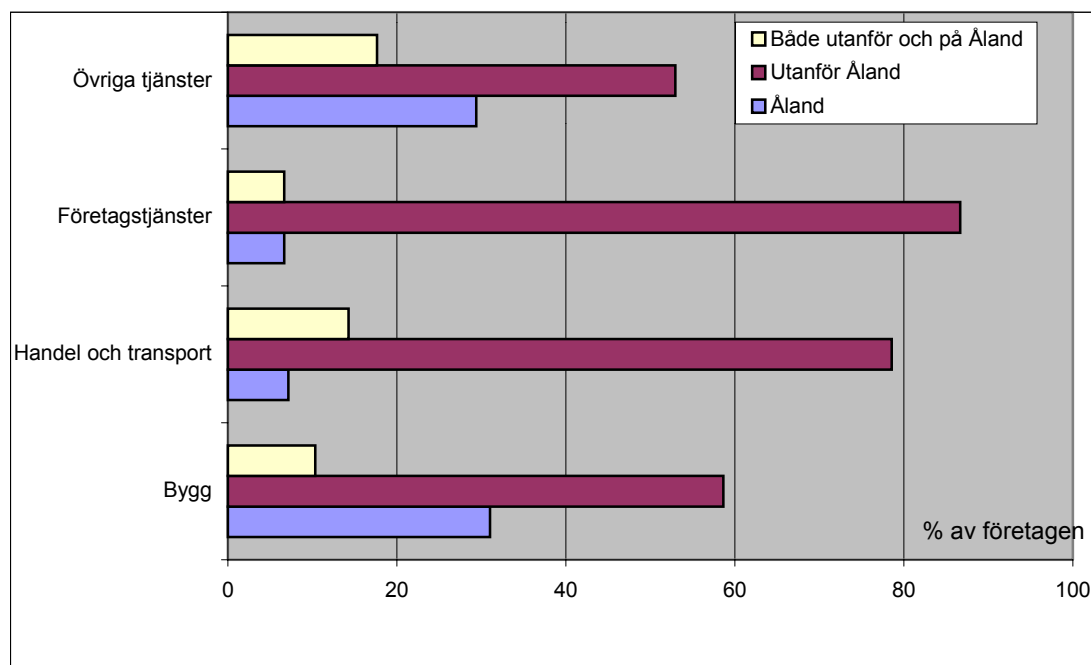
relativt små, medan flera av de riktigt stora projekten (mätt i arbetsinsatser och omsättning) finns inom den av krav på specialistinsatser något mindre dominerade byggsektorn.

En annan intressant iakttagelse är att projekt med krav på specialistkompetens är något mindre vanliga bland företag som inte är självständiga enheter utan är ett dotterbolag till ett annat företag. Medan de 'okvalificerade' insatserna uppgår till hela 30 procent av företagen med status av dotterbolag, så gäller detta endast för ca 20 procent av de näringsrätter som givits till självständigt verksamma företag.

Något entydigt samband mellan hur många gånger företagen erhållit näringsrätter på Åland och graden av krav på specialistkunnande i projekten kan inte utläsas ur intervjumaterialet.

Projektledningen var i de flesta fall förlagd utanför Åland, alltså till de orter i Sverige eller Finland där de ansvariga företagen hörde hemma. Detta gällde i ungefär lika hög grad (ca 65 procent av fallen) oavsett om företagen i fråga hörde hemma i Finland eller Sverige. Som framgår av *figur 6* nedan fanns det dock även i detta fall vissa, om än inte till alla delar statistiskt säkrade, skillnader mellan främst projekt inom byggbranschen och sådan som handlade om olika typer av företagsservice. Inom den förstnämnda branschen uppger företagen sålunda att omkring en tredjedel av projekten leds från Åland, medan motsvarande andel lokalt ledda projekt inom sektorn för företagsservice understiger en tiondel.

Figur 6: Projektledningens lokalisering inom olika branscher

Projektledningens lokalisering tycks samvariera med de berörda företagens storlek på så sätt att andelen lokalt ledda projekt tenderar att minska ju större företagen är. Samma tendens avspeglas sannolikt i det faktum att projektledningen gällande näringsrätter som gått till företag som är dotterbolag inom större koncerner finns på Åland i betydligt lägre grad än då företagen ägarmässigt är helt fristående från andra bolag (ca 5 mot ca 30 procent av fallen).

En närmare granskning av företagens hantering av de åländska projektens ledningsfunktioner med avseende på hur ofta de erhållit näringsrätt visar en svag, men ändå tydlig, tendens mot ett större inslag av åländsk medverkan ju fler gånger bolaget ifråga erhållit näringsrätt.

Samarbete med lokala åländska entreprenörer förekommer i ungefär 60 procent av fallen. Samarbetsfrekvensen är större bland de finländska företagen än bland de svenska (ca 70 mot drygt 30 procent), något som åtminstone delvis är kopplat till branschen eftersom tjänsteprojekten, där de svenska företagen är mer frekvent förekommande, allmänt sett har färre åländska samarbetspartner och underleverantörer än t ex de inom byggbranschen (ca 50 mot ca 75 procent).

Ser man till företagsstorleken så finns det en svag tendens till att de stora bolagen utnyttjar åländska samarbetspartner i något mindre utsträckning än småbolagen.

Företag med lägre grad av specialistkompetens verkar utnyttja lokala samarbetspartner i relativt sett högre grad än de mer specialiserade företagen (över 90 mot drygt 30 procent av fallen), något som förefaller vara ett rimligt samband med tanke på att de mindre specialiserade företagen torde ha lättare att hitta lämpliga samarbetspartner på den begränsade åländska marknaden än de mer specialiserade och därmed nischinriktade företagen.

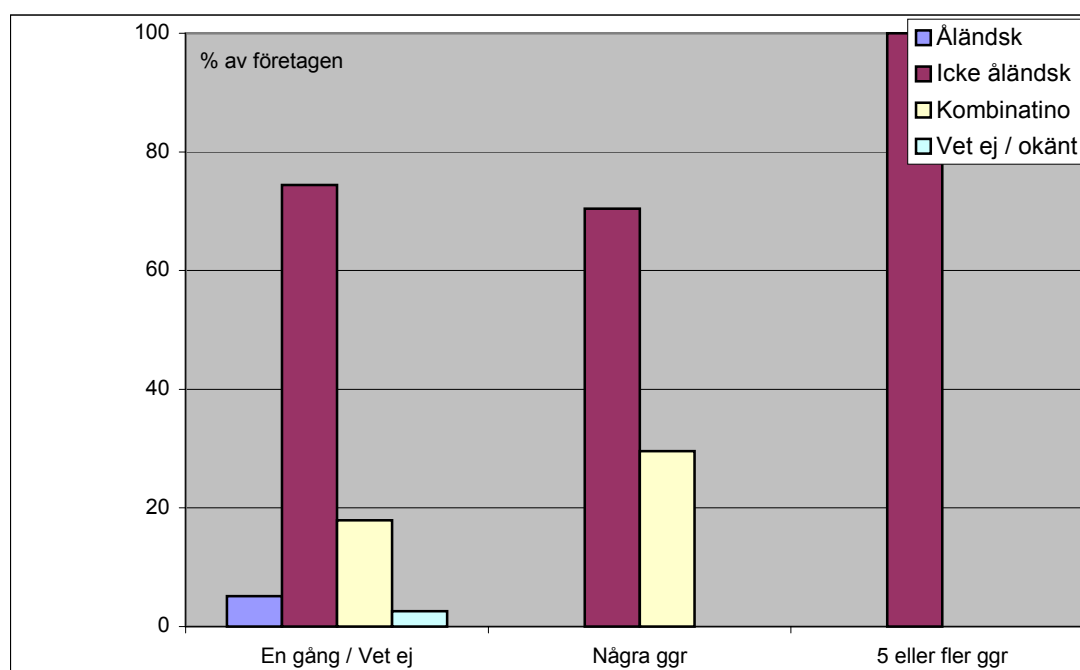
En intressant frågeställning i sammanhanget är i hur pass stor utsträckning företagen använder sig av *på Åland bosatt personal*. Generellt sett kan man konstatera att åländsk personal används i väldigt liten utsträckning, men att detta varierar en del beroende på främst bransch och nationalitet. För samtliga här granskade näringsrätter gäller sålunda att dessa i ca 85 procent av fallen bara använde utifrån kommande personal, i ca 10 procent av fallen en kombination av lokal och utifrån kommande arbetskraft och enbart i ca 4 procent av fallen helt åländsk personal. Det sistnämnda fallet gäller dessutom uteslutande de tre permanenta näringsrätterna i underlagsmaterialet.

Skillnaden mellan främst handeln å ena sidan och bygg- och tjänstebranscherna å den andra sidan är i detta avseende stor: inom handeln användes i över 30 procent av fallen enbart åländsk personal, medan man inom byggbranschen samt sektorn företagstjänster bara utnyttjade lokal personal i knappt en tiondel av fallen. Effekten av branscherna går i viss mån igen i skillnaderna i utnyttjande av åländsk personal mellan de svenska och de finländska näringsrättsinnehavarna. De mera företagstjänstedominerade svenska företagen använde sålunda till 100 procent utifrån kommande egen personal, medan de finska företagen, där

inslagen av handel är större, i drygt 80 procent av fallen enbart utnyttjade icke-åländsk personal.

Ett annat samband är att de till antalet arbetsplatser mindre företagen i högre grad använder sig av enbart egen utifrån kommande personal (nästan 100 procent av fallen) än de största bolagen (ca 70 procent av fallen). Noteras kan också att en ökad frekvens i närvaron på Åland inte tycks medföra en trend mot växande inslag av ålänningar i verksamheten (se *figur 7*). Tvärtom så minskar inslaget av åländsk personal från de fall där företagen fått näringsrätt enbart en eller ett par gånger från ett visst inslag av främst blandad personal (åländsk/icke-åländsk) till inga ålänningar alls inom den företagsgrupp som fått näringsrätt minst fem gånger - ett samband i rakt motsatt riktning som den ovan redovisade kopplingen mellan närvarofrekvensen på Åland och graden av samarbete med lokala företag.

Figur 7: Utnyttjande av åländsk personal i förhållande till antal gånger man erhållit näringsrätt

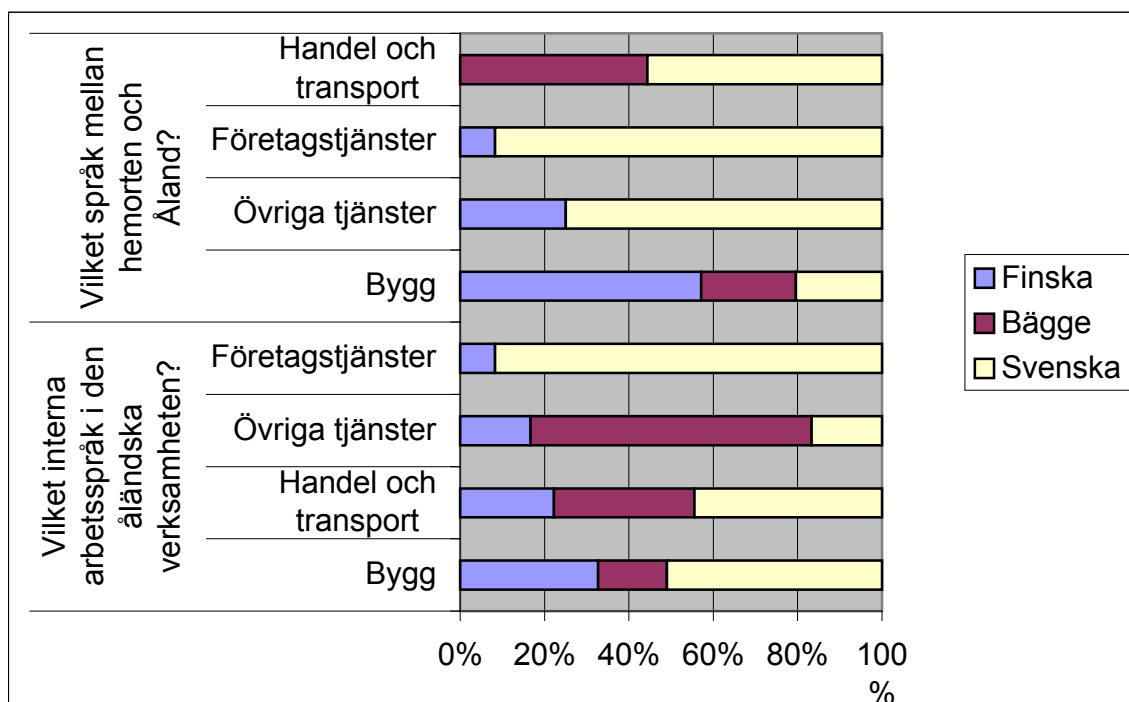

En viktig fråga med tanke på att en av näringsrättens bakomliggande målsättningar är att tillse att 'språkbalansen' på arbetsmarknaden inte rubbas, är i vilken grad de utifrån kommande företagen använder *andra språk än svenska* (alltså i realiteten finska) i sin verksamhet på Åland samt i kontakterna mellan det åländska projektet och hemorten. Den allmänna bilden är att svenskan är det viktigaste språket, men att finskan, av naturliga skäl inom de av finländska företag drivna projekten, också är rätt vanligt förekommande. Eftersom de svenska företagen

till 100 procent enbart uppger sig använda svenska, så kan redovisningen här koncentreras till de finländska företagen.²³

När det gäller 'kommunikationsspråket' mellan hemorten och det åländska projektet uppger sålunda dessa i nästan 40 procent av fallen att den kommunikationen enbart sker på finska och i ca 18 procent av fallen på finska och svenska. I den åländska projektverksamheten som sådan är användningen av finskan som enda arbetsspråk lägre (drygt 30 procent) medan 'blandspråksituationen' är något mindre frekvent (ca 15 procent). Det här betyder att finskan i realiteten torde vara det dominerande arbetsspråket i upp emot hälften av samtliga de här granskade finländska näringsrättsärendena. Anmärkningsvärt är också att inslaget av finländska företag bland de få permanenta, här granskade, åländska näringsrätterna gjort att finska i över 30 procent av fallen uppgetts som huvudspråk såväl internt i den åländska verksamheten som i kontakterna med moderbolagen utanför Åland.

Figur 8: Svenskans ställning inom det åländska projektet och i kommunikationen med moderbolaget. Branschvisa skillnader för de finländska företagen.

Som framgår av figur 8 ovan så ser svenskans ställning bland de utifrån kommande finländska företagen ut att vara svagast i byggbranschen där detta språk i enbart en femtedel av fallen utgör huvudspråket i kommunikationen mellan den åländska verksamheten och företaget. I

²³ Uppgifterna om användningen av svenska i de finländska företagen och projekten är dock inte alltid så lätt att tolka. Det kan nämligen i vissa fall ha funnits en tendens att överdriva svenskans betydelse som arbetsspråk eftersom de svarande i viss mån här kan ha uppfattat det som negativt för det egna företaget om det framkommer att finskan, snarare än svenskan, varit det huvudsakliga arbetsspråket i deras verksamhet på Åland.

den projektinterna verksamheten stiger dock svenskan som huvudspråk till omkring hälften av fallen. Svenskans ställning i de finländska företagen är starkast inom företagstjänsterna, både beträffande kommunikationen med huvudkontoren utanför Åland och i den rent åländska verksamheten. Här ligger andelen projekt med svenska som huvudspråk i storleken upp emot 90 procent. Inom övriga tjänster och, kanske något överraskande, handel/distribution är inslaget av finska rätt påtagligt. Även inom den rent åländska delen av verksamheten använde sig sålunda över hälften av de finländska företagen inom handel och distribution antingen enbart finska eller både finska och svenska som huvudsakligt språk.

Företagens språkpraxis tycks även i viss utsträckning påverkas av deras storlek och ägarstruktur. Projekt som drivs av företag som är 'döttrar' till andra bolag använder sålunda såväl svenska som finska i sin åländska verksamhet i högre grad än de självständiga företagen. De använder också enbart svenska i färre fall (ca 30 procent av fallen) än de helt självständiga företagen (ca 70 procent av fallen). Storleksfaktorn är mer svårtolkad. Företag med färre arbetsplatser använder svenska i mindre utsträckning än de företag som har fler arbetsplatser samtidigt som motsatsen gäller för omsättningen. Företag med liten omsättning använder sålunda i högre grad än företag med större omsättning svenska som huvudspråk, åtminstone i kontakten mellan det åländska projektet och huvudkontoret utanför Åland.

Även antalet gånger som företaget erhållit näringsrätt tycks ha ett visst samband med språkanvändningen. Sambandet går dock inte i den riktning som kunde förväntas, alltså att de företag som är mest frekvent närvarande på Åland också skulle öka sin användning av svenska i verksamheten. Så använder sig t ex företag som ofta varit verksamma på Åland i större utsträckning av enbart finska i sina kontakter mellan hemorten och det åländska projektet (ca 10 procent av fallen för företag som enbart fått näringsrätt en gång) än de som varit verksamma mer sällan på Åland (ca 25 procent av fallen för de företag som erhållit näringsrätt minst fem gånger).

4.3. Företagens syn på näringsrätten

Enbart omkring hälften av de utifrån kommande företagen *kände på förhand till att särskild näringsrätt krävdes* för verksamhet på Åland. Kunskapen om detta krav var något lägre bland de svenska än bland de finländska företagen, men någon större skillnad var det inte (47 mot 40 procent). Ser man till branscherna så var kunskapen om näringsrättskravet klart lägst bland bolag som sålde företagstjänster (under 10 procent av företagen) och högst inom handeln (över 80 procent av företagen).

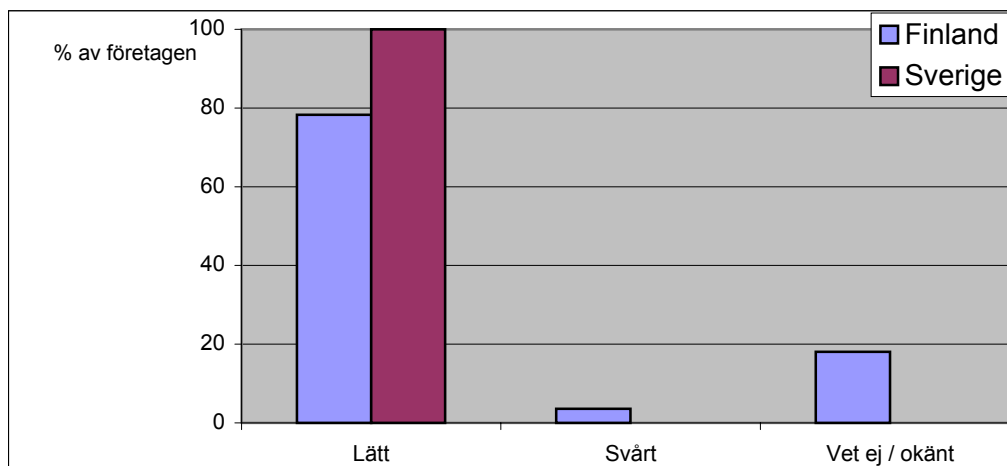
Anmärkningsvärt nog uppger över hälften av de företag som fått näringsrätt några gånger tidigare och nästan 40 procent av de som erhållit näringsrätt minst fem gånger, att de inte känt till det faktum att det krävs näringsrätt för att verka på Åland. En tänkbar förklaring kan vara att man uppfattat frågan så att den gällde situationen innan man första gången sökte om

näringsrätt. En annan möjlig förklaring är att det särskilt inom byggsektorn är rätt vanligt att den åländska huvudentreprenören sköter alla näringsrättsansökningar för sina underentreprenörer, vilka därför ibland faktiskt inte är medvetna om denna procedur. Ytterligare en tänkbar förklaring kan vara det ovan berörda sakförhållandet att det sannolikt förhåller sig så att ett betydande antal utifrån kommande företag årligen verkar på Åland utan att man ansökt om näringsrätt ('mörkertalet'), och att det i flera fall varit så att den verksamhetsfrekvens på Åland som företagen uppgivit även gällt verksamhetstillfällen där man inte haft näringsrätt.

Företagens storleksklass verkar inte påverka deras förhandskunskap om näringsrättskraven på något mer märkbart sätt. Av någon anledning tycks detta däremot i viss mån gälla företagens ägarstruktur. De företag som är dotterbolag kände nämligen något högre grad på förhand till kravet om näringsrätt för att få bedriva verksamhet på Åland. Bland 'döttrarna' kände sålunda över hälften av de specialgranskade företagen till näringsrätten, medan motsvarande andel bland de självständiga bolagen bara uppgick till ca 40 procent.

I den muntliga informationen från de intervjuade företagen framgick att det som regel var deras åländska samarbetspartner, beställare eller huvudentreprenör som första gången *upplyste företaget om kravet på näringsrätt*. Ibland kom denna information även från de åländska myndigheterna och Ålands Handelskammare, i vissa fall även från privata kontakter och bekanta på Åland.

Det överväldigande flertalet företag upplevde det inte som förenat med några större *svårigheter att få* den näringsrätt som man ansökt om. Detta gällde i över 80 procent av fallen. Mindre än 3 procent av företagen uppgav att man tyckt att det varit svårt att få näringsrätt på Åland, medan ca 15 procent inte hade någon uppfattning om detta. Här framkommer dock en skillnad i uppfattningen beroende på företagens nationalitet (*figur 9*). Medan inget alls av de tillfrågade svenska företagen upplevde problem med att få sin näringsrätt, så uppgav ca 4 procent av de finska företagen att de stött på sådana problem. Härtill kommer att ytterligare 18 procent av de finländska företagen inte kunde svara på om de varit några problem eller ej i samband med att de erhållit sin åländska näringsrätt.

Figur 9: De svenska och finländska företagens syn på möjligheten att få näringsrätt

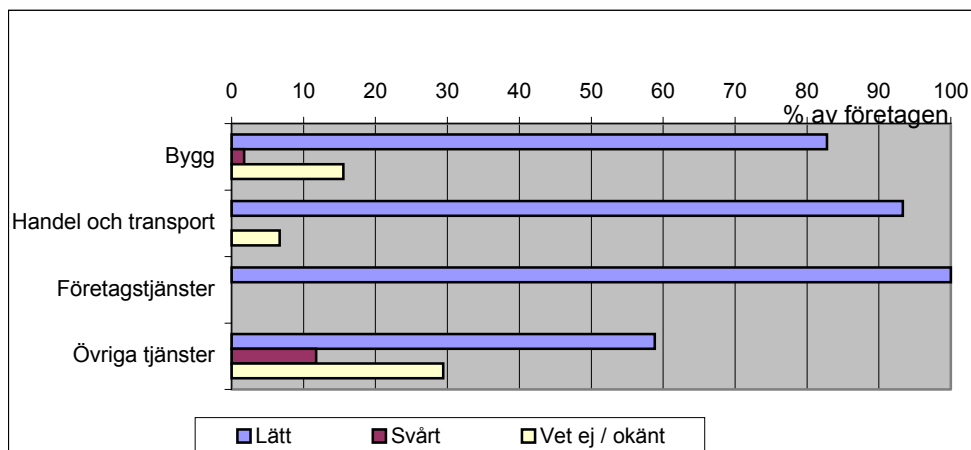
Denna bild (se *figur 9* ovan) bekräftas i viss mån av svaren på frågan om myndigheterna ställt några *särskilda krav* på företagen i anslutning till näringsrätten. Här uppger närmare en fjärdedel av de finländska företagen att sådana krav ställts medan enbart en dryg tiondel av de svenska säger sig ha stött på sådana krav på eller villkor för sin näringsrätt. Allmänt sett ställdes dock sällan sådana krav på företagen. I nästan 80 procent av fallen förekom över huvud inga krav.

De särskilda villkor som ändå förekom var starkt koncentrerade till handelsbranschen och gällde krav på svenskspråkig personal i försäljnings- och marknadsföringsfunktioner. Här har vi också en av orsakerna till att de finländska företagen i något större utsträckning än de svenska pålades särskilda krav för sin näringsrätt. Sådana krav förekom också i viss utsträckning när det gällde byggprojekten, men de handlade då mera om att företagen förutsattes samarbete med lokala entreprenörer i anslutning till det åländska projektet. I de fall där denna typ av villkor knutits till näringsrättstillståndet uppger den stora majoriteten av företagen att de inte haft några problem med att uppfylla dem. I den mån som de haft sådana problem så verkar det inte heller ha berört dem särskilt mycket eftersom någon myndighetsuppföljning av hur dessa villkor faktiskt uppfyllts enligt företagen aldrig förekommit.

Som framgår av *figur 10* nedan så har inriktningen på verksamheten i fråga (branschtillhörigheten) även den stor betydelse för hur företagen upplevt graden av svårighet för att få den sökta näringsrätten. Inom branschgrupperna handel med distribution/transport och företagstjänster fanns sålunda inte ett enda företag som upplevde det som svårt att få den sökta näringsrätten. Inom den rätt splittrade gruppen övriga tjänster upplevde däremot nästan 12 procent av företagen det som svårt att få näringsrätten. Även inom byggsektorn finns en liten grupp (ca 2 procent av fallen) som anger att de upplevt problem med att få näringsrätt på Åland. Resultatet för handeln och distribution är i detta fall svårtolkat. Å ena sidan finns det inte ett enda företag som rakt ut säger att de upplevt några svårigheter med att få sin

näringsrätt, å andra sidan så finns det en mindre grupp företag (storleksordningen under en tiondel av företagen) inom denna bransch som inte säger sig vilja eller kunna svara på fråga.

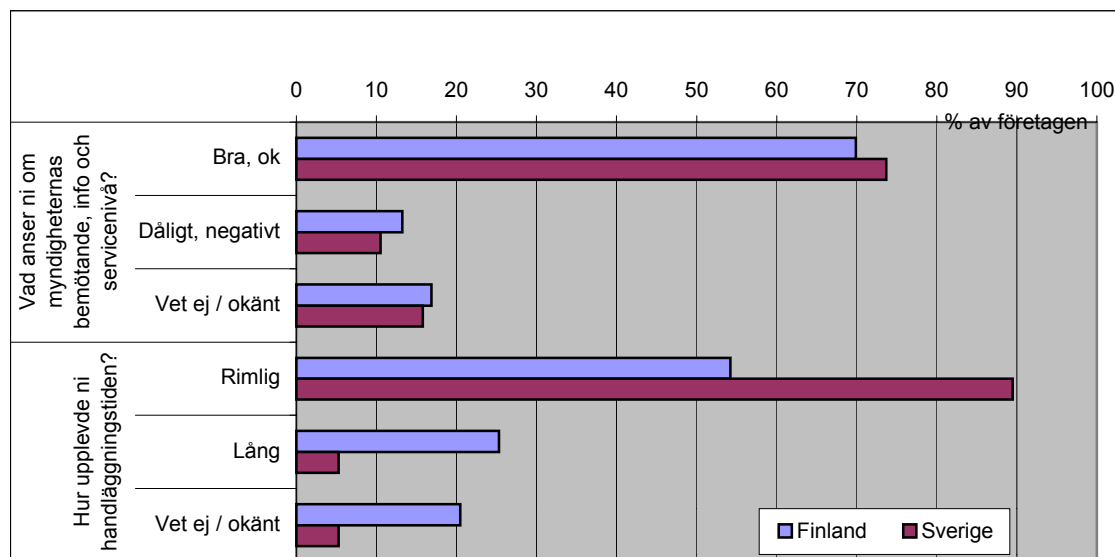
Figur 10: Den branschvisa synen på möjligheterna att erhålla åländsk näringsrätt

De sökande företagens storlek verkar inte ha haft någon nämnvärd betydelse för i vilken utsträckning de ålagts särskilda villkor för sin näringsrätt eller deras syn på svårigheterna att få näringsrätten. Antal gånger som företagen tidigare sökt näringsrätt verkar inte heller påverka i viken utsträckning särskilda villkor knutits till tillståndet. Däremot så sjunker andelen företag som säger att de upplevt svårigheter med att få näringsrätt på Åland från drygt en tiondel för 'förstagångsansökare' till inga alls i gruppen som fått näringsrätt fem eller flera gånger.

De åländska myndigheternas bemötande och tidsutdräkten för handläggningen av ansökan om näringsrätt möter liten kritik från företagen, såväl de svenska som de finländska. I genomsnitt uttrycker endast omkring en tiondel ett uttalat missnöje med myndighetsbemötandet och mindre än en femtedel klagar på handläggningstiden. En obetydlig skillnad märks mellan de svenska och finska företagens åsikter i frågan. Medan ca 10 procent av de svenska företagen uppgav missnöje med myndigheternas servicenivå så uttryckte drygt 13 procent av de finska företagen ett sådant missnöje. Skillnaden var dock betydligt större när det gällde synen på handläggningstiden. Här stannade det svenska missnöjet vid enbart ca 5 procent av de svarande, men andelen missnöjda finländska företag steg till ca 25 procent.

Figur 11: De finländska och svenska företagens syn på myndighetsservice och handläggningstid

I de kommentarer som framkom vid telefonintervjuerna med de finländska företagen framgick att en sannolik (del-) förklaring till det något större missnöjet med myndighetshandlingen från dessa företags sida var ett i vissa fall klart uttalat missnöje med att man inte kunde få information och annan service i anslutning till sin näringsrättsansökan på finska. De finska företagens något större missnöje med myndighetshandlingen går också igen i branschstrukturen där den av finländska företag mer dominerade byggsektorn är den bransch där vi finner ett mer märkbart missnöje med handläggningstiden (ca 30 mot omkring 10 procent i övriga branscher). När det gäller missnöje med servicenivån så finns den uteslutande inom byggbranschen där över en femtedel av företagen anför sådana klagomål.

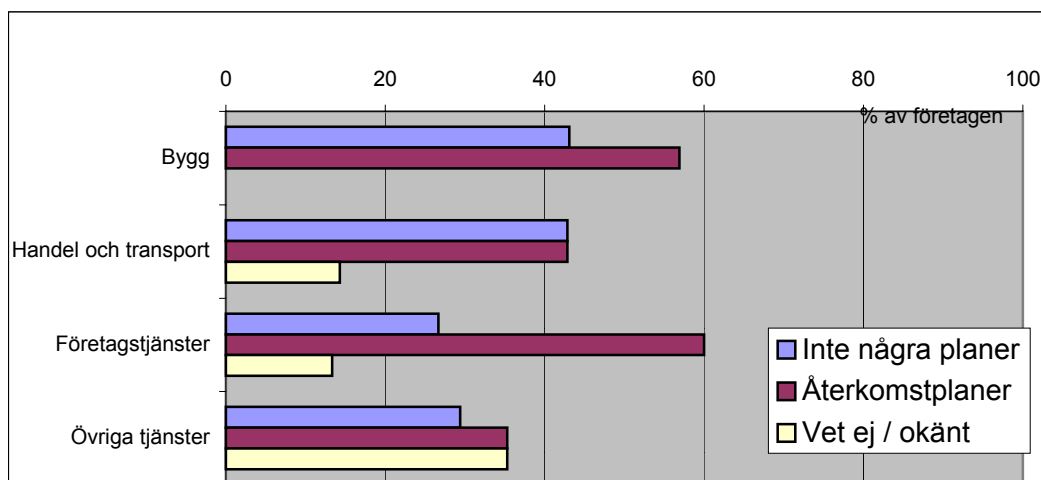
Betydelsen av företagens storlek för bedömningen av myndigheternas servicenivå är svårtolkad. Företag med få anställda och mindre omsättning ser sålunda ut att vara mer nöjda med bemötande och servicenivå än de större företagen. Samtidigt gäller det omvända beträffande hur man ser på handläggningstiden, där alltså de större företagen är mer nöjda än de mindre företagen.

När det gäller synen på servicenivå och handläggningstid i förhållande till de ansökande företagens närvarofrekvens på Åland, så verkar antalet gånger man fått näringsrätt inte påverka hur man ser på servicenivån särskilt mycket. Oberoende av denna frekvens så anser en stor majoritet av företagen (ca 75-80 procent) att servicen och bemötandet varit bra. När det gäller synen på handläggningstiden så framkommer det dock att man är mera nöjd med denna ju fler gånger man redan tidigare fått näringsrätt på Åland. Här skulle en tänkbar tolkning alltså kunna vara att dessa företag etablerat sådana rutiner vid ansökan om näringsrätt att processen kunnat löpa smidigare, och därmed också kanske något snabbare, i förhållande till vad som gäller för 'förstagångsansökningarna'.

Frågan om företagen hade konkreta planer på att någon gång i en relativt nära framtid *på nytt ansöka om rätt att bedriva näring på Åland* besvarades av knappt 40 procent med ett ja och drygt 50 procent med ett nej, medan mindre än en tiondel inte kunde ge något klart besked på denna punkt. En relativt stor del av företagen umgås alltså redan med konkreta planer på att återkomma till Åland. Ser man till företagens nationalitet så är andelen med återkomstplaner större bland de finländska än de svenska företagen, något som möjligen kan förklaras av att de finska företagen generellt sett och av tradition i betydligt högre grad än de svenska företagen ser Åland som en del av 'sin' naturliga hemmamarknad.

Ser man till branscherna (se *figur 12* nedan) så ligger andelen företag med konkreta planer på nya näringsrättsansökningar också högst inom bygg och företagstjänster.

Figur 12: Företagens planer på att återkomma med nya näringsrättsansökningar. Den branschvisa fördelningen

Några mer systematiska eller entydiga samband mellan företagens storlek, struktur (dotterbolag eller ej), frekvensen tidigare näringsrätt och planerna på nya ansökningar är dock svåra att hitta.

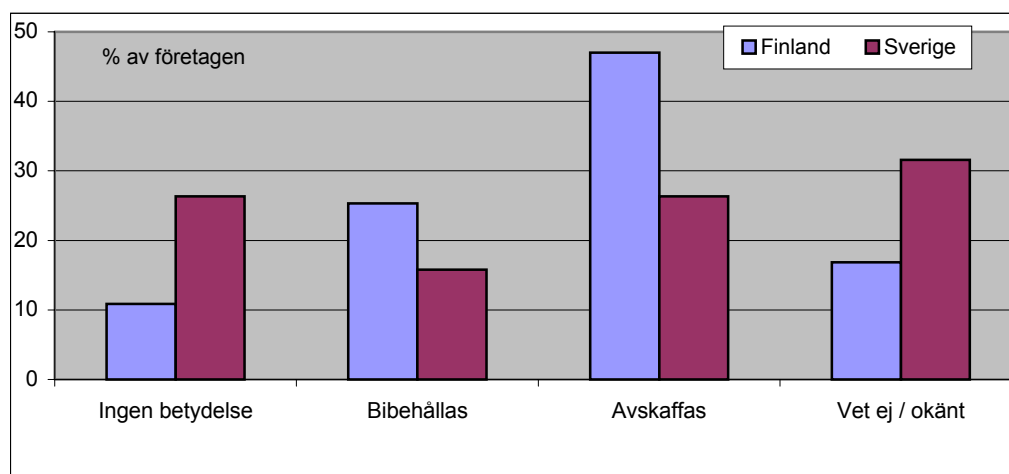
Till de viktigaste frågorna som urvalsföretagen fick ta ställning till i telefonintervjun hörde om de skulle ha varit mer *fast etablerade på Åland om kravet på näringsrätt hade saknats* och om de ansåg att *kravet på näringsrätt kan bibehållas eller borde avskaffas*. Den sistnämnda frågan ger rimligen ett klart besked om företagens grundläggande och mer principiella attityd till kravet på näringsrätt för att bedriva verksamhet på Åland. Den andra åter, säger mer om vad detta krav i praktiken verkligen betyder för företagens åländska etableringsbenägenhet. Det visar sig då att en stor majoritet av företagen (ca 88 procent) inte skulle ha haft någon mer permanent verksamhet på Åland även om kravet på näringsrätt inte skulle ha funnits. Trots att näringsrättskravet i praktiken alltså inte betyder särskilt mycket för huvuddelen av de svarandes benägenhet att verka på Åland, ansåg ändå samtidigt ca 43 procent av företagen att

näringsrättsinstrumentet helt borde avskaffas och endast ca 23 procent att det bör bibehållas (ca en femtedel av företagen hade ingen uppfattning i denna fråga).

Den så vanligt förekommande diskrepansen mellan företagens principiella inställning och deras faktiska handlande är kanske tydligast bland de finländska företagen. Trots att en något större andel av dessa än de svenska företagen (skillnaden ej statistiskt säkerställd) anger att ett avskaffande av kravet på näringsrätt inte skulle höja deras grad av permanent närvaro på Åland (ca 90 procent av de finska företagen mot ca 84 procent av de svenska företagen), så är nämligen de finska företagen som grupp betraktat betydligt mer negativa till näringsrätten än de svenska företagen. Nästan hälften av de finländska företagen (ca 47 procent) vill nämligen avskaffa näringsrätten – att jämföra med bara omkring en fjärdedel (ca 26 procent) av de svenska företagen (se *figur 13*).

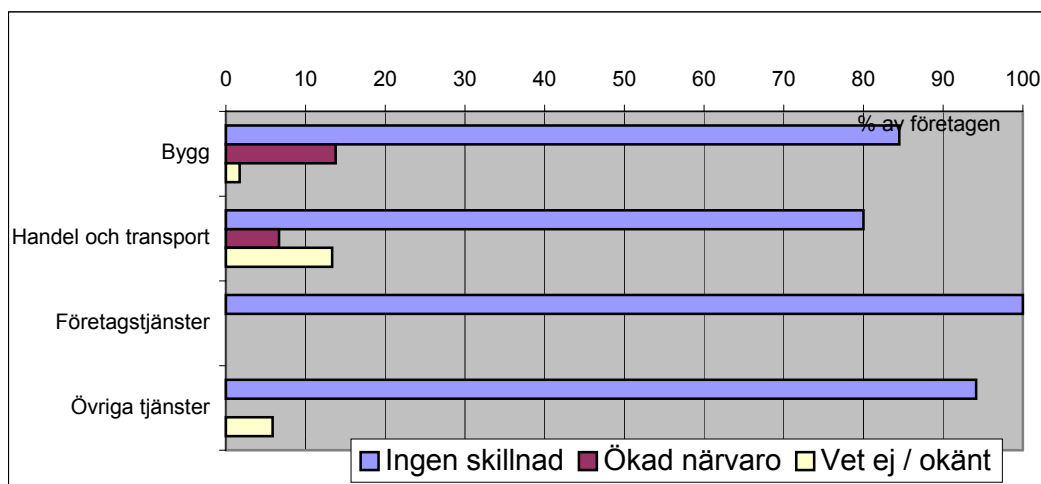
Å andra sidan är en större andel av de finländska än de svenska de finska företagen faktiskt positiva till en bibehållen näringsrätt, en skillnad som rent matematiskt till stora delar förklaras av den höga andelen svenska företag som antingen anser att näringsrätten för dem saknar betydelse eller helt enkelt inte har någon klar uppfattning i denna fråga. Det finns dock en annan intressant aspekt på de finska företagens reaktioner på näringsrättskravet. I materialet framkommer nämligen också ett visst samband mellan de företag vars näringsrätt varit förenade med vissa villkor (främst finländska företag) och en önskan om bibehållna krav på näringsrätt. En möjlig tolkning av detta till synes paradoxala samband skulle kunna vara att de företag som upplevt att vissa krav faktiskt ställts för att få rätt att bedriva näring på Åland också uppfattar den erhållna näringsrätten som en form av konkurrensskydd mot andra utifrån kommande företag. Detta bekräftas i viss mån också i intervjuerna där ett par av de finländska företagen faktiskt uttryckligen sade sig omfatta en bibehållen näringsrätt eftersom man trodde att den medförde en begränsning i konkurrensen från andra utom-åländska företag.

Figur 13: De svenska och finländska företagens attityd till kravet på näringsrätt

Som framgår av *figur 14* nedan ger en branschvis granskning av företagens inställning till näringsrätten samt dess faktiska effekter på deras etableringsbeteende vid handen att inte ett enda företag inom sektorn företagstjänster anser att de skulle ha varit mera fast etablerade på Åland om näringsrättskravet sänkades - samtidigt som det är inom just den branschen som företagen är mest kritiska till näringsrätten. Hela 60 procent av de intervjuade företagen inom denna branschgrupp vill nämligen bli av med kraven på näringsrätt för att verka på Åland. Inom branscherna bygg, handel och transport finns det en något bättre koppling mellan företagens principiella syn på näringsrätten och dess faktiska betydelse för företagens närvaro på den åländska marknaden. Det är nämligen enbart inom dessa två branschgrupper som en mindre grupp företag uppger att de faktiskt skulle ha haft en mer permanent närvaro på den åländska marknaden om näringsrättskravet slopades (omkring en tiondel av företagen).

Figur 14: Graden av ökad permanent närvaro på Åland inom de olika branscherna om kravet på näringsrätt avskaffades

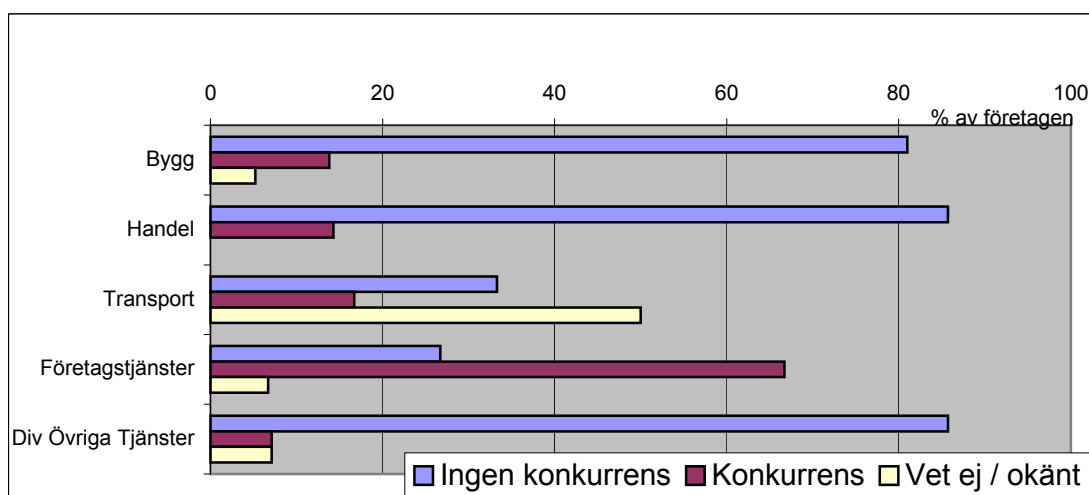
En intressant iakttagelse är att nästan samtliga av de företag som vill att näringsrätten skall bibehållas är företag där arbetsuppgifterna på Åland kräver specialistkompetens. Det skulle eventuellt kunna tolkas som att dessa företag anser att specialiseringen ökar deras möjligheter att slå ut andra mindre specialiserade företag vid eventuell konkurrens om de åländska näringsrätterna – alltså att näringsrätten skulle kunna fungera som en form av konkurrensskydd på den åländska marknaden för vissa av de utifrån kommande företagen.

När det gäller företagens storlek och det antal gånger de tidigare fått näringsrätt på Åland framkommer inga tydliga kopplingar till synen på näringsrätten och bedömningen av deras närvaro på Åland om kravet på näringsrätt avskaffades.

4.4. Företagens bedömning av verksamhetsbetingelserna på Åland

När det gäller företagens syn på de mer allmänna konkurrensförhållandena och verksamhetsförutsättningarna på den åländska marknaden uppger företagen, oavsett nationalitet, i omkring 73 procent av fallen att man inte har någon *konkurrens från etablerade åländska företag* eftersom lokala företag med motsvarande verksamhet saknas. I närmare en tredjedel av fallen fanns det dock åländska företag med konkurrerande verksamhet. En branschmässig specifikation av svaren (se *figur 15* nedan) ger vid handen att den lokala konkurrensen bedöms som störst för utifrån kommande näringsrätter gällande företagstjänster. Här ansåg hälften av de intervjuade företagen att motsvarande verksamhet redan fanns på Åland. Även inom bygg-, handels- och transportsektorerna fanns en del potentiell lokal konkurrens, medan den inom övriga tjänster var relativt marginell.

Figur 15: Den branschvisa bedömningen av förekomsten av konkurrerande lokala företag

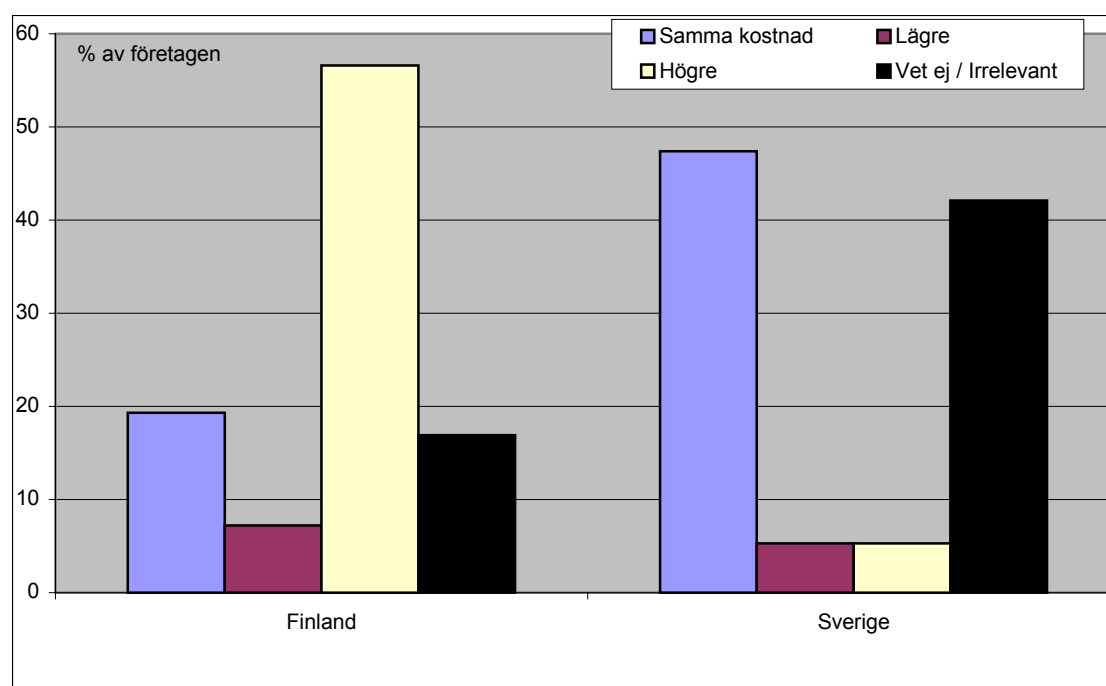
Om man vidgar konkurrenssituationen till att även omfatta andra icke-åländska (finländska, svenska eller andra utländska aktörer) konkurrenter blir bedömning något annorlunda. I detta fall sjunker enligt de intervjuade företagen, åter oavsett nationalitet, andelen av fall där konkurrens helt saknas från ovan nämnda ca 73 procent till ca 47 procent. Observeras bör dock här att de fall där konkurrensen av företagen anges som 'hård' ändå bara uppgår till ca 25 procent. I knappt 30 procent av fallen anger man att den potentiella utom-åländska konkurrensen är okänd, något som inte heller det tyder på något mera påtagligt konkurrenstryck.

Mindre skillnader i de intervjuade företagens konkurrensuppfattning föreligger dock med avseende på bransch. Medan utifrån kommande företag inom handeln och övriga tjänster uppfattar konkurrensen som svag eller obefintlig, så anger företag inom byggsektorn och sektorn med företagstjänster i betydligt högre grad att man är utsatt för konkurrens på den åländska marknaden från andra utifrån kommande företag.

Någon mer systematisk skillnad i konkurrensuppfattningen synes inte föreligga med avseende på företagens storlek och ägarstruktur. Däremot så ser det ut att finnas en svag samvariation mellan antalet gånger företaget erhållit näringsrätt och synen på den åländska konkurrenssituationen. Här visar det sig nämligen att de som fått näringsrätt flest gånger (fem gånger eller mera) har en klart högre andel företag som anger en mer påtaglig konkurrens än gruppen företag med en enda eller bara ett par tidigare näringsrätter (ca 36 procent mot drygt en femtedel respektive en tiondel av fallen). En möjlig förklaring till detta skulle kunna vara att företagen blir medvetna om förekomsten av eventuella konkurrenter först efter det att man lärt känna den åländska marknadssituation bättre genom några gångers närvaro.

En fråga om hur de intervjuade företagen såg på *den åländska prisbilden*, alltså deras bedömning av det allmänna kostnadsläget för att bedriva näringsverksamhet på Åland. Företagens svar, vars referenspunkt naturligen var kostnadsläget på hemorten, gav intressanta skillnader såväl beroende på företagens bransch som deras geografiska ursprung.

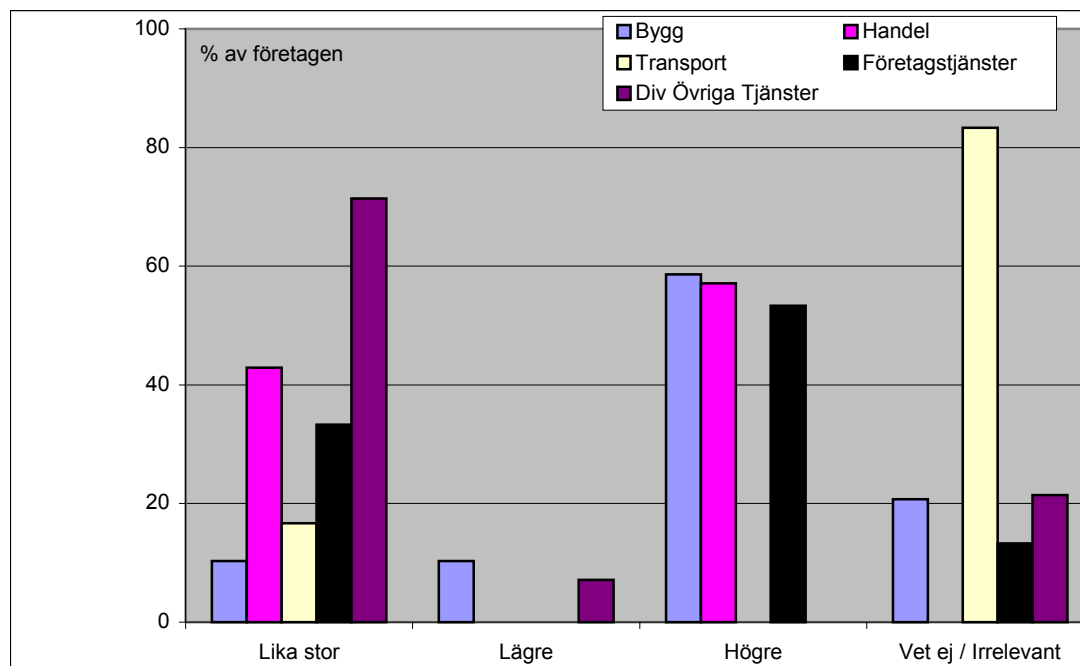
Figur 16: De finländska och svenska företagens bedömning av det relativa kostnadsläget på den åländska marknaden

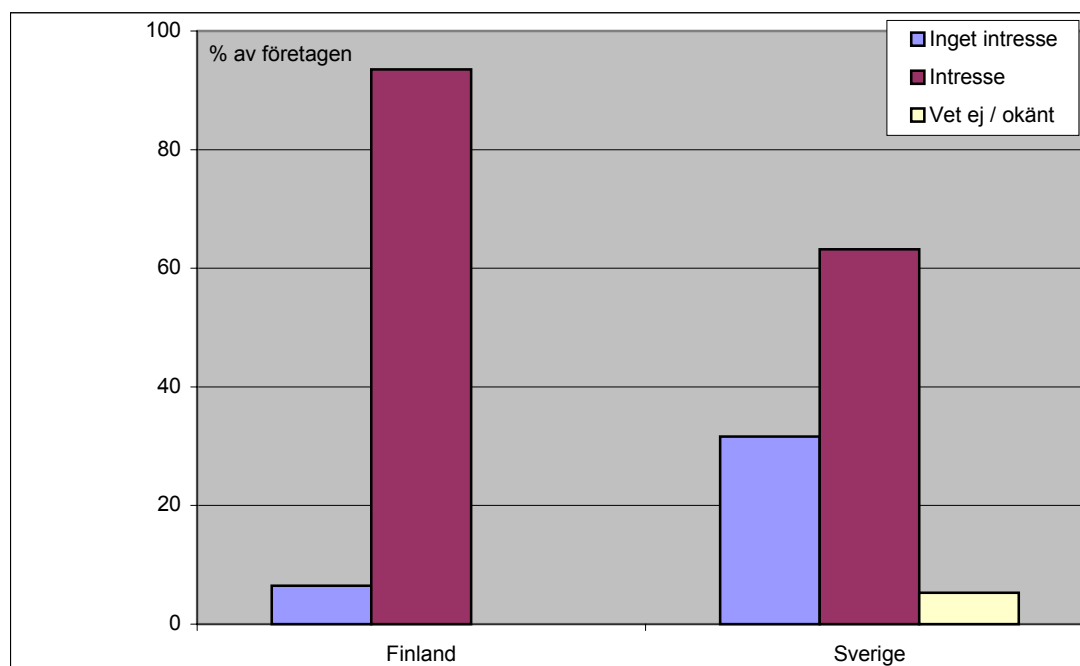
Ett i förhållande till hemorten högt åländska kostnadsläge rapporterades sålunda framför allt från de finska företagen (se *figur 16* ovan) och från företag verksamma inom handel, bygg och företagstjänster (se *figur 17* nedan). Skillnaden mellan de svenska och finländska företagen är här så pass stor att även betydande delar av branschvariation kan tillskrivas de finska företagen. Medan enbart ca 6 procent av de svenska företagen uppfattade den allmänna prisnivån på Åland som hög, så ansåg närmare hälften av de finländska företagen att det

åländska kostnadsläget var högre än i deras hemorter. Rätt många företag hade dock ingen klar uppfattning om den allmänna åländska kostnadsnivån. I den intervjuade företagsgruppen som helhet hade sålunda nästan en tredjedel ingen klar bild av de åländska priserna. Bland de svenska företagen uppgav över 40 procent att de inte hade någon uppfattning i denna fråga.

Figur 17: Bedömningen av det åländska kostnadsläget inom olika branscher

Företagen svarade allmänt sett ja på frågan om *den åländska marknaden* var ett intressant komplement till deras verksamhet på hemmaplan. Enbart ca 13 procent av företagen uppgav att den åländska marknaden saknade intresse för deras verksamhet. Intresset för Åland var särskilt stort bland de finska företagen av vilka över 90 procent uppgav att den åländska marknaden var av klart intresse för deras verksamhet (*figur 18*).

Figur 18: De finska och svenska företagens intresse för den åländska markanden

Ett föga förvånande resultat är här att gruppen företag med det största antalet tidigare erhållna näringsrätter också är de som anger det största intresset för den åländska marknadspotentialen. Samtliga intervjuade företag som erhållit näringsrätt minst fem gånger tidigare uppger sålunda att de anser verksamheten på Åland som ett viktigt komplement till sin övriga verksamhet. Någon större skillnad i företagens intresse för Åland beroende på bransch, storlek och ägarstruktur kan dock inte urskiljas.

Den sista intervjufrågan gällde *minimistorleken på en åländsk offert* för att den skall vara av intresse för ett utifrån kommande företag. Frågan är naturligtvis svår att svara på för företagen eftersom man ibland kan tänka sig att komma till Åland för att genomföra mycket små projekt om man bedömer det som möjligt att detta kan bana väg för andra mer lönsamma engagemang senare.

Allmänt sett kan man säga att den uppgivna miniminivån har en mycket stor spridning, från i princip noll-nivån (alltså rena marknadsföringsprojekt) till nivån kring 600.000 FIM/100.000 EUR. Någon särskild koncentration till en viss miniminivå är svår att identifiera. Ser man till den nationella profilen på krävd projektstorlek så ligger dock de svenska företagen generellt sett på en betydligt lägre nivå än de finländska företagen. Medan den sistnämnda företagsgruppen uppvisar en viss koncentration på minimiprojekt i storleksordningen 50-150.000 FIM/8.400-25.200 EUR, så ligger flertalet av de svenska företagen på en nivå klart under 50.000 FIM/8.400 EUR. De svenska företagens större betoning av den lägre miniminivån på sina åländska engagemang är inte särskilt förvånande med tanke på att dessa,

som framgått tidigare i detta kapitel, i genomsnitt också tycks vara engagerade mindre omfattande projekt än sin finländska motsvarigheter.

Ser man till företagens branschmässiga hemvist så uppvisar byggföretagen den största spridningen i minimiprojektens storlek, från praktiskt taget noll-nivån till över 150.000 FIM/25.200 EUR. Gruppen företagstjänster och övriga tjänster uppvisar däremot en koncentration till minimiprojektstorlek på de lägsta nivåerna och upp till 20.000 FIM/3.300 EUR. Föga överraskande finns det en klar tendens till samvariation mellan de större företagen och kraven på en förhållandevis omfattande minimistorlek på de intressanta projekten.

Någon entydig koppling mellan antalet gånger som företagen fått näringsrätt på Åland och deras krav på projektstorlek för att åta sig ett åländskt uppdrag är däremot svår att se.

4.5. Sammanfattande kommentarer

De viktigaste skillnaderna i de utifrån kommande företagens syn på näringsrätten och de allmänna förutsättningarna att bedriva näringsverksamhet på Åland samvarierar i varierande grad med företagens nationalitet och branschtillhörighet. Företagens storlek och antalet gånger man tidigare varit verksam på Åland tycks också ha en viss betydelse för utfallet. Ägarstrukturen, här indikerad enbart i termer av självständigt bolag eller dotterbolag, kan i bland eventuellt ha en viss inverkan. Den juridiska formens betydelse är utifrån detta underlagsmaterial inte möjlig att säga något om eftersom nästan samtliga företag i urvalet var aktiebolag.

Rent allmänt sett är materialet så pass litet, särskilt inom vissa undergrupper och verksamhetskategorier, att statistiskt signifikanta (säkerställda) mer långtgående konklusioner om samband och trender många gånger är svåra att dra. Den viktning av materialet som gjorts med avseende på det antal näringsrätter som de enskilda företagen totalt sett erhållit under den studerade perioden, har inte heller gett några väsentliga ändringar i resultatens säkerhet och inriktning. Som regel har gruppen företag som inte kunnat eller velat svara på den aktuella frågan också rätt stor, vilket naturligtvis också det begränsar möjligheterna till mer kvalificerade slutsatser.

Givet denna reservation växer ändå en del preliminära slutsatser fram ur ovanstående genomgång. En sådan slutsats är att företagen i allmänhet inte haft några större problem med näringsrätten som sådan, varken när det gäller att få den eller myndigheternas formella behandling av deras ansökningar, men att de ändå helst skulle se den slopad.

Det är dock inte helt lätt att tolka företagens attityder till näringsrätten på den mer detaljerade nivån. Förståelsen för näringsrätten var sålunda minst bland företag som verkade inom sektorn företagstjänster – samtidigt som denna grupp företag enligt egen utsago är minst

intresserad att av utökad och mer permanent etablering på Åland om kravet på näringsrätt avskaffades. Särskilt lätt är det inte heller att tolka det faktum att en större andel av de finländska företagen är kritiska till kravet på näringsrätt än vad som gäller för de svenska företagen, samtidigt som ett avskaffande av näringsrättskravet enligt deras egna uppgifter till och med i något lägre utsträckning än vad som gäller för de svenska företagen skulle leda till en mer permanent närvaro på den åländska marknaden. De till näringsrätten relativt sett något mer kritiska finländska företagen säger sig därtill i högre grad än sina svenska kolleger ha konkreta planer på att i framtiden återkomma med nya ansökningar om näringsrätt.

En tänkbar förklaring till denna diskrepans mellan företagens attityd till näringsrätten som sådan och deras faktiska etableringsbenägenhet på Åland, kan vara att de främst är intresserade av tillfälliga insatser på Åland och i detta sammanhang enbart ser näringsrätten som onödigt byråkratiskt 'krångel'.

De finländska företagen hade i allmänhet en klarare och mer bestämd syn på näringsrätten än de svenska företagen. Den sistnämnda gruppen företag hade sålunda i rätt hög grad ingen bestämd mening om näringsrättens vara eller icke-vara. De finska företagens mer klara uppfattning i frågan innebar därmed inte bara att andelen företag som tog avstånd från näringsrätten blev större än bland de svenska kollegorna, utan också att andelen finska företag som faktiskt var uttalat positiva till näringsrätten översteg motsvarande andel av de svenska företagen.

Generellt sett så verkar företagen också vara rätt eniga om att konkurrensen från åländska företag är svag, i många fall till och med obefintlig. Ett större mått av konkurrens indikeras däremot från andra utom-åländska företag med intresse för den åländska marknaden. Den konkurrens som företagen identifierar, åländsk såväl som utom-åländsk, ser ut att vara mest påtaglig inom byggsektorn och för de företag som sysslar med företagstjänster, medan konkurrensen ser ut att var svag inte minst inom handeln.

Företagens uppfattning om kostnadsläget på Åland varierar främst beroende på om de kommer från Sverige eller Finland. En betydande del av de finska företagen uppfattade sålunda kostnadsläget på Åland som jämförelsevis högt medan de svenska företagen i betydligt större uträkning ansåg att det låg på ungefär samma nivå som inom deras hemmamarknader.

Slutligen kan konstateras att finska *de facto* i dag ser ut att vara det viktigaste arbetsspråket i upp emot hälften av de finländska företagens åländska verksamhet. Inom den kvantitativt sett dominerande byggsektorn är finskan klart starkare än svenskan. Framför allt inom sektorn för företagstjänster torde dock svenskan dominera även i de finländska företagens åländska projektverksamhet.

5. Sammanfattande konklusioner

5.1. Inledning

Det åländska näringsrättsinstrumentet är ovanligt men inte unikt. Många exempel på liknande begränsningar i utifrån kommande näringsidkares etableringsrätt finns eller har funnit runt om i världen, även när det gäller stater som Finland och Sverige. Det unika draget i den åländska näringsrätten är snarare dess ursprungliga koppling till ett minoritets- och språkskydd och det faktum att den gäller en begränsad del av en suverän stat, alltså Finland. Liknande arrangemang i omvärlden gäller som regel lika inom en hel stat och har främst varit avsedda som en form av närings- och finanspolitiskt, eller i vissa fall till och med säkerhetspolitiskt, skydd av vitala delar av den egna nationella ekonomin.

I det följande analyseras utgående från det ovan presenterade underlagsmaterialet den åländska näringsrättens status i dagsläget med avseende främst på hur väl den fångar in de etableringar som den avser reglera, dess utfall i förhållande till sina mer grundläggande målsättningar samt dess potentiella effekter på konkurrensen inom åländsk ekonomi och näringsliv. Slutligen följer en mera principiellt hållen och kortfattad diskussion kring några alternativa modeller för den framtida utvecklingen av det åländska näringsrättsinstrumentet.

5.2. Täckningsgrad

Som framgick i kapitel 3 utvidgades kravet på näringsrätt i den sedan 1996 gällande lagstiftningen till att – med några få utpekade undantag – i princip gälla alla åländska nyetableringar. Orsaken till denna utvidgning var att man, särskilt med tanke på de permanenta etableringarna, ville förhindra okontrollerade utomåländska företagsetableringar med hjälp av åländska 'bulvaner'. I kombination med det redan i tidigare lagstiftning etablerade kravet på ansökan om näringsrätt för etablering av tillfällig eller mer permanent verksamhet på Åland för samtliga 'öppet' icke-åländska aktörer avsåg lagstiftningen sålunda att fungera som en heltäckande spärr mot etableringar som på något sätt inte kunde anses vara förenliga med lagstiftningens övergripande målsättningar om bibehållen 'språkbalans' och 'balanserad' näringslivsutveckling.

En första viktig frågeställning i detta sammanhang är i vad mån gällande näringsrättslagstiftning faktiskt utgör det kontrollerande 'nålsöga' genom vilket i princip alla nyetableringar på den åländska marknaden måste passera. Mycket tyder på att näringsrättslagstiftningen av olika skäl inte fullt ut kunnat fylla denna roll. Som redan tidigare framgått i denna rapport så är det i själva verket bara en del av de åländska nyetableringarna som alls genomgår någon form av näringsrättsprövning. Den mellan staten och

självstyrelsemyndigheterna delade behörigheten gällande företagsetableringar på Åland innebär nämligen att de nystartade företagen utan vidare uppföljning från någondera av de två behöriga parterna kan nöja sig med att anmäla sig till patent- och registerstyrelsen i Helsingfors och helt enkelt hoppa över kravet på näringsrättstillstånd i enlighet med den åländska lagstiftningen. Någon som helst kontroll eller ens påminnelse om denna skyldighet för de åländska bolagen från den statliga registermyndighetens sida har veterligen aldrig förekommit.

Resultatet av denna brist i uppföljningen av näringsrättslagstiftningen har inte låtit vänta på sig. Under perioden 1997 – 2000 startades sålunda totalt 589 verksamheter på Åland samtidigt som antalet åländska näringsrättsansökningar bara uppgick till 126 stycken. Nu gäller dock en betydande del av dessa nyetableringar enskild verksamhet som inte bedrivs i form av bolag eller av annan sammanslutning och som därför inte heller kräver särskild näringsrätt vid rent åländska etableringar. Någon exakt siffra över hur stor del av nyetableringarna som utgörs av enskild verksamhet har dock inte gott att få fram. Säkra data finns däremot gällande den juridiska formen på de verksamheter som överlevt under (etableringsnettot vid varje års slut) under de aktuella åren. Det visar sig då att drygt hälften av de överlevande verksamheterna drivs av enskilda, något som skulle indikera att i storleksordningen 270 av de totalt närmare 600 åländska nyetableringarna under den aktuella perioden faktiskt var sådana som enligt lagen krävde näringsrättstillstånd. Härtill kommer det faktum att ett trettioital av de nyetablerade verksamheterna (varav möjligen en del ingår i de redan ovan nämnda enskilda nyetableringarna) hörde hemma inom primärnäringsarna, en sektor där formell näringsrätt inte krävs. En sammanvägning av ovanstående data ger sålunda vid handen att bara omkring hälften av de åländska nyetableringar som egentligen förutsätts anhänga om näringsrätt faktiskt gör detta, en situation som knappast kan sägas motsvara lagstiftningens intentioner när det gäller näringsrättsinstrumentets kontrollfunktion.

En annan minst lika viktig, men betydligt mer svårhanterlig, begränsning i lagstiftningens faktiska möjligheter att fungera som den kontrollmekanism som den avser vara är det faktum att det regelbundet förekommer fall av icke-åländska företag med verksamhet på Åland utan det näringsrättstillstånd som lagstiftningen förutsätter. Enligt de uppgifter som kommit utredningen till kännedom, bland annat genom de informatörer som nämns i rapportens *Bilaga III*, så uppdagas varje år en handfull utifrån kommande företag som verkat på Åland utan näringstillstånd. Enligt samma uppgifter torde detta dock bara vara en mindre del av det 'mörkertal' som faktiskt föreligger när det gäller utifrån kommande företags verksamhet helt utan lagstadgad näringsrätt på Åland.

Några säkra uppgifter om hur stort antalet faktiskt är går av naturliga skäl inte att få fram, men en vanligt förekommande bedömning inom t ex byggbranschen är att det handlar om i storleksordningen 50 till 100 procent av de faktiskt beviljade utomåländska näringsrätterna. Om denna mycket osäkra skattning alls skulle komma i närheten av det faktiska 'mörkertalet'

så skulle detta betyda att minst 200 icke-åländska illegala projekt skett under perioden 1.7 1996 - 31.12 2000.

Om man lägger samman denna typ av skattning med det ovan redovisade bortfallet av 'egna' åländska näringsrätter, skulle detta i realiteten betyda att i storleksordningen enbart 50-60 procent av periodens samlade etableringar av näringsverksamhet på Åland skulle genomgå den kontroll som lagstiftningen egentligen förutsätter.

5.3. Måluppfyllelse

Som framgick i denna rapportens inledande kapitel var den ursprungliga målsättningen bakom den åländska näringsrättslagstiftningen att säkra Åland mot ett inflöde av finländska företag som på sikt skulle kunna ändra rådande 'språkbalans' inom åländskt näringsliv. En sekundär, men genom åren periodvis kanske ännu mer betonad, målsättning var att mera allmänt skydda det åländska näringslivet mot 'osund' utifrån kommande konkurrens, en målsättning mera i tråd med vissa i omvärlden etablerade näringspolitiska målsättningar - åtminstone under perioden fram till etableringen av EU's inre marknad.

Båda dessa målsättningar är på basen av här framtaget material mycket svåra att utvärdera på ett mer kvalificerat sätt. Vissa indikationer på betydelsen av lagstiftningen (och rådande praxis i tolkningarna av denna lagstiftning) kan dock urskiljas. Några entydiga slutsatser i den ena eller andra riktningen kan dock inte dras.

När det gäller språkskyddsfrågan, så indikerar de i undersökningen specialgranskade företagen å ena sidan att svenskan allmänt sett är det viktigaste språket. Detta gäller särskilt om även de i Sverige hemmahörande bolagen tas med i beräkningen. Å andra sidan står det också klart att finskan numera är av stor betydelse för de finländska företagens verksamhet på Åland. I vissa branscher är det till och med så att finskan även i den åländska verksamheten verkar vara viktigare än svenskan – såväl i projektets interna arbete som i kontakterna med moderbolaget utanför Åland.

Huruvida det faktum att det finska språket i dag har en stark ställning även inom den rent åländska verksamheten hos de här studerade finländska företagen också betyder att detta hotar den 'språkbalans' inom näringslivet som lagen syftar till att skydda är dock en annan, betydligt mer svårbesvarad, frågeställning.

I vad mån lagstiftningens effekter ligger i linje med den mer näringspolitiskt inriktade målsättningen är inte heller helt lätt att med någon större säkerhet uttala sig om. Ett första problem är här hur man egentligen skall operationalisera denna målsättning. En möjlig tolkning är att näringsrättskravet avses fungera som en form av filter som med någorlunda träffsäkerhet sällar bort alla företag som kan betraktas som 'oseriösa' eller som genom

dumpade priser och överlägsna resurser hotar slå ut vitala delar av det åländska näringslivet. Med tanke på att praktiskt taget samtliga ansökningar som i dag inkommer godkännes, så kan dock även detta tolkas på flera olika sätt. Det skulle t ex kunna betyda att sådana företag inte alls är intresserade av den åländska marknaden och därför inte heller ansöker om näringsrätt på Åland. Men det skulle också kunna betyda att kontrollen vid ansökningstillfället i detta avseende inte fungerar på ett tillfredställande sätt. Ytterligare en möjlig tolkning är att den här typen av företag framför allt återfinns i den ovan diskuterade och sannolikt rätt stora gruppen företag med verksamhet på Åland utan i lagen förutsatt näringsrätt.

Om tolkningen av de näringspolitiska målsättningarna i stället är att lagstiftningen skall tillse att de utomåländska företagen bidrar till växande lokal arbetskraftsefterfrågan och ett ökat underlag (via underleveranser etc) för det egna åländska näringslivet, så måste resultatet anses som blandat. Å ena sidan utnyttjar de utifrån kommande företagen, åtminstone i vissa branscher, i relativt hög grad åländska samarbetspartner, å andra sidan så står det klart att åländsk arbetskraft utnyttjas i mycket begränsad omfattning.

Ytterligare en möjlig tolkning av lagstiftningens näringspolitiska målsättningar skulle kunna vara att man velat tillse att de utifrån kommande företagens verksamhet begränsas till områden där åländsk kompetens saknas och att de på så sätt på sikt bidrar till att utveckla den typen av specialistkompetens inom Åland. Denna tolkning ger utrymme för en relativt positiv evaluering av näringsrättslagstiftningens måluppfyllelse eftersom huvuddelen av de specialstuderade företagen uppger att deras verksamhet på Åland förutsatte specialistkompetens. Detta synes också bekräftas av det faktum att företagen också rent allmänt tycks bedöma den lokala konkurrensen som relativt svagt utvecklad. Samtidigt måste det dock konstateras att det åtminstone inom vissa branscher finns ett betydande inslag av utomåländska projekt där någon specialistkompetens inte alls krävts. I samma mer negativa riktning talar också det faktum att den så viktiga och 'kompetenstunga' ledningen för den åländska verksamheten nästan uteslutande befann sig utanför Åland. Ytterligare ett potentiellt problem i sammanhanget är att de intervjuade företagen ser ut att anlita åländska samarbetspartner i lägre grad ju högre specialiserade de är, något som begränsar de positiva lokala spridningseffekterna från de mest kvalificerade utifrån kommande företagen.

Några entydiga och invändningsfria slutsatser om den åländska näringsrättens grad av övergripande måluppfyllelse kan alltså inte dras – åtminstone inte på basen av vad som framkommit i underlagsmaterialet till denna utredning. Vad som däremot med rimlig säkerhet här kan sägas är att lagstiftningen till sin utformning och förvaltningsmässiga tillämpning inte har särskilt hög grad av träffsäkerhet när det gäller att påverka de betingelser som avgör de utifrån kommande företagens påverkan på den åländska språkmiljön och det egna näringslivets utvecklingsförutsättningar.

Begränsningarna i näringsrättsinstrumentets träffsäkerhet i förhållande till sina övergripande intentioner kan illustreras med målet om bibehållen 'språkbalans' inom det åländska

näringslivet. Det kan sålunda på goda grunder ifrågasättas om det i dagens läge alls är meningsfullt att ställa några särskilda språkrav på de finska företag vars förmåga att uppfylla dessa ändå av förståeliga skäl i realiteten är mycket små, för att inte säga obefintliga. Om språkfrågan bedöms som ett viktigt övergripande mål, skulle sannolikt sådana åtgärder som ökar intresset från svenska företag (vilka alltså per definition inte utgör något språkproblem) att åta sig jobb på Åland leda till betydligt större effekter. Sådana åtgärder ligger dock helt utanför ramarna och 'träffytan' för den typ av i princip restriktivt inriktad lagstiftning som dagens näringsrättslagstiftning är.

5.4. Indirekta avskärnings- och konkurrenseffekter

Man kan dock tänka sig att gällande näringsrättslagstiftning har andra mer indirekta effekter på de utifrån kommande företagen som, paradoxalt nog, kan ha en tydligare koppling till dess två övergripande mål. Så är det t ex möjligt att tänka sig att många finländska företag som vet med sig att de inte kan fungera på svenska och känner till att kravet på näringsrätt finns, undviker etablering på Åland. Redan vetskapen om förekomsten av krav på tillstånd att bedriva näring på Åland skulle alltså kunna ha en form av avskärmningseffekt gentemot de företag vars verksamhet inte är förenliga med lagstiftningens nationalitets- och språkskyddsmål. Om en sådan funktion hos näringsrättsinstrumentet verkligen skulle kunna beläggas skulle detta också kunna ses som en möjlig förklaring till de ytterst få avslagna företagsansökningarna om näringsrätt. En stor del av de ansökningar som faktiskt skulle ha fått avslag dyker helt enkelt aldrig upp hos den tillståndsgivande myndigheten eftersom de själva från början valt bort alternativet att verka på Åland.

Självfallet är det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att i praktiken belägga en sådan avskärmningseffekt av näringsrättsinstrumentet – och ännu svårare är det att på ett meningsfullt sätt försöka kvantifiera effekterna av detta. Vissa indikationer finns dock som pekar i riktning mot att en sådan avskärmningseffekt faktiskt föreligger. Några av de intervjuade finländska företagen sade sig sålunda för sin egen del se en fördel i kravet på näringsrätt eftersom detta minskade konkurrensen från andra finländska företag på den åländska marknaden. Det skäl som angavs för denna bedömning var att det enligt företagens egen uppfattning i allmänhet rådde en kraftigt överdriven föreställning inom finskt näringsliv om de stora svårigheterna att få rätt att bedriva näring på Åland.

Om detta stämmer, och dessutom är en relativt utbredd uppfattning inom finskt näringsliv, så innebär detta att näringsrättens indirekta effekter sannolikt är betydligt större än de mera direkt mätbara effekterna i anslutning till ansökningsprocessen. Effekterna gäller då inte bara lagstiftningens specifika språk- och nationalitetsmål, utan även frågan om näringslivets mer allmänna utveckling på Åland. Om de indirekta avskärningseffekterna blir alltför stora innebär de nämligen samtidigt också att konkurrensen på den åländska marknaden minskar. Inom de områden där det egna åländska utbudet och kompetensen är svag, betyder detta – om

inte utifrån kommande etableringar från andra håll, främst Sverige, kan ersätta de saknade finska företagen – sannolikt ökad risk för monopolbildning, ineffektivitet och därmed också högre kostnader. Så tolkad skulle alltså näringsrätten faktiskt i sin förlängning kunna betyda högre priser och mindre effektivitet inom det åländska näringslivet, något som knappast bidrar till den positiva ekonomiska utveckling som samhällets näringspolitik i övrigt går ut på.

5.5. Avslutande reflexioner

I detta avslutande avsnitt följer några kortfattade och mer principiellt hållna reflexioner kring tänkbara utvecklingsalternativ för det åländska näringsrättsinstrumentet. Som framgått ovan är träffsäkerheten i näringsrättslagstiftningen när det gäller de övergripande målsättningarna inte den bästa tänkbara och de mer indirekta effekterna som kan tänkas förekomma rätt blandade – potentiellt positiva såväl som mer negativa i förhållande till de uppsatta målen. Om denna slutsats äger någon giltighet så är det inte orimligt att resonera i riktning av två huvudsakliga principmodeller för näringsrättsinstrumentets framtida utveckling. Dessa skall ses som en form och ömsesidigt uteslutande ytterlighetsalternativ vilka var och en för sig utgör en åtminstone teoretiskt sett konsistent reaktion på de praktiska problem som näringsrättsinstrumentet dras med.

I det första ytterlighetsfallet konkluderar man helt enkelt att effekterna av näringsrättskravet är så pass blandade och osäkra att utvärdera utgående från lagstiftningens övergripande mål att det bästa vore att helt avskaffa lagstiftningen i fråga. För detta ytterlighetsalternativ talar också det faktum att näringsrättskravet av olika skäl endast gäller en mindre del av dagens verksamhetsetableringar. Ett annat argument är de indirekta begränsningar i konkurrensen ('avskärmningseffekterna') inom åländsk ekonomi som lagstiftningen eventuellt kan ge upphov till.

I det andra teoretiska huvudalternativet skulle man i stället ta intentionerna bakom näringsrätten på fullt allvar och (i) tillse att kravet på näringsrätt verkligen gällde alla de som lagen avses gälla för och (ii) skärpa tillämpningskraven och uppföljningen av dessa så att de verklig får en direkt bäring på målen om språkskydd och 'sund' konkurrens.

I praktiken skulle detta betyda att skärpta krav på svenska som arbetsspråk skulle ställas på de finländska näringsrättsinnehavarna. I sin förlängning skulle detta sannolikt också betyda att man i högre grad än hittills skulle tvingas vända sig till svenska företag för att tillgodose de åländska behoven. Det skulle också betyda att kraven på att de utifrån kommande näringsrätterna faktiskt gäller specialistinsatser där kompetens saknas skulle tillämpas på ett betydligt mera strikt sätt än i dag. Likaså skulle man då i högre grad än för närvarande utnyttja möjligheten att ställa villkor för näringsrätten till att gälla rekrytering och inskolning av åländska underleverantörer och lokal personal för att på så sätt medverka till att bygga upp

en egen åländsk kompetens inom en del av de områden där denna idag är svag eller helt saknas.

Självfallet är detta teoretiskt konstruerade modellalternativ och inte några utan vidare direkt tillämpbara policyförslag. De praktiska problem och andra här inte analyserade negativa bieffekter som ett försök till renodlad tillämning av någon av dessa två huvudmodeller skulle medföra gör att mindre renodlade 'blandlösningar' kan visa sig betydligt mer realistiska.

Här är ett stort antal möjliga kombinationer och mer begränsade revideringar fullt möjliga. En sådan möjlighet skulle t ex kunna vara att i princip avskaffa näringsrättskravet för de tillfälliga etableringarna, alltså den överväldigande merparten av dagens näringsrättsärenden. Däremot skulle man bibehålla och, i enlighet med den andra av de två ovan nämnda ytterlighetsmodellerna, kanske till och med skärpa näringsrättskraven för de permanenta etableringarna. På så sätt skulle man uppnå ett högre skydd mot eventuella negativa effekter av de mer långsiktigt strukturerpåverkande utifrån kommande etableringarna, samtidigt som man minskade de potentiellt negativa kostnadseffekterna (inte minst under konjunkturtoppar) av näringsrättskravets begränsningar i antalet på Åland mer tillfälligt verksamma företag.

En kompletterande option skulle kunna vara att på olika sätt underlätta etableringen av svenska företag på Åland (tillfälligt såväl som permanent), dels för att bättre klara lagstiftningens språkskyddsambitioner och dels för att öka konkurrensen inom marknadsområden som idag domineras av ett fåtal större finländska leverantörer.

Detta är naturligtvis bara två exempel på den mängd olika konkreta policyalternativ som står de ansvariga beslutsfattarna till buds i det fall man väljer att bibehålla de övergripande målen bakom dagens näringsrättslagstiftning samtidigt som den vidareutvecklas till sin form och tillämpning. Det ligger dock utanför denna utrednings syfte och ramar att föra diskussionen vidare i riktning mot mer konkreta politiska åtgärdsförslag.

Avslutningsvis är det viktigt att framhålla att det oavsett hur man sist och slutligen avgör frågan om näringsrättens framtid måste finnas rimliga möjligheter för icke-åländska företag att på marknadsmässiga villkor kunna bidra till den ekonomiska utvecklingen på Åland. Det åländska näringslivets struktur, storlek och omvärldsberoende är i dag av den karaktären att något i längden hållbart alternativ till detta helt enkelt inte föreligger.

Bilagor

Bilaga I

A. Näringsrätten i 1951/52 och 1991/93 års självstyrelselagar

Självstyrelselagen från 1951 (5/52), § 4:

”Finsk medborgare, som åtnjuter hembygdsrätt på Åland, äger rätt /...../ att inom landskapet driva näring, för var utövande enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd, tillkommer person, som åtnjuter hembygdsrätt på Åland, så ock den, som, ehuru han icke åtnjuter åländsk hembygdsrätt, under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet.

Bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som har laglig hemort inom landskapet och vars alla styrelsemedlemmar äro sådana personer, som i mom. 2 avses, erhålla rätt att inom landskapet driva i samma moment avsedda näring.

Enskild person, sammanslutning, stiftelse, som vid denna lags ikraftträdande i landskapet driva näring, varom nu är fråga, äro berättigade att även framledes utöva sådan.

Lanskapstyrelsen må, ehuru de i 2, 3 och 4 mom. Stadgade förutsättningarna ej föreligga, då skäl därtill äro, efter prövning i varje särskilt fall, lämna tillstånd till sådan näringsutövning, varom denna paragraf är fråga.”

Självstyrelselagen från 1991/93 (1991/71), § 11:

”Rätten att i landskapet utöva rörelse eller yrke som näring kan för den som inte har hembygdsrätt inskränkas genom landskapslag. En sådan landskapslag får dock inte inskränka rätten för den som är bosatt i landskapet att idka sådan näring som bedrivs utan annat biträde än make eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller något annat särskilt driftsställe.”

B. Näringsrätten i 1957 och 1996 års landskapslagar

Bilaga II

Frågeställningar inför telefonintervju med företag som ansökt om och fått näringsrätt på Åland 1996-2000

Uppgifter om företaget/näringsidkaren

1. Inom vilken eller vilka branscher finns huvuddelen av företagets verksamhet?
2. Är företaget ett dotterbolag till något annat större företag? I så fall vilket?
3. Har företaget verksamhet eller dotterbolag på flera olika orter? I så fall vilka?
4. Ungefär hur många arbetsplatser (på helårsbasis) finns inom företaget?
5. Vad var företagets totala årsomsättning under 2001?
6. Har företaget fått näringsrätt mera än en gång på Åland? I så fall ungefär hur många gånger och sedan hur lång tid tillbaka?

Uppgifter om verksamheten på Åland

7. Vilken typ av verksamhet på Åland gällde näringstillståndet?
8. Ungefär hur stor var den åländska verksamheten eller projektet i total arbetstid?
9. Krävdes särskild specialistkompetens för att utföra uppdraget/uppdragen på Åland?
10. Vilken personal användes? Utanför Åland boende personal? På Åland särskilt rekryterad personal? En kombination av såväl åländsk som icke-åländsk personal?
11. Ungefär hur mycket omsatte den åländska verksamheten totalt sett (FIM/EUR, SEK eller annan relevant valuta)
12. Var projektledningen förlagd till Åland eller låg hela ansvaret för ledningsverksamheten utanför Åland?

13. Samarbetade Ni med något/några åländska företag, t ex som underentreprenör till ett åländskt bolag, genom att anlita åländska underleverantörer eller göra större varuinköp på Åland?
14. Vilket språk användes huvudsakligen i kontakterna mellan företaget på hemorten och verksamheten på Åland?
15. Vilket internt arbetsspråk användes huvudsakligen i den åländska verksamheten?

Uppgifter om näringsrätt och myndighetsservice

16. Kände Ni sedan tidigare till att särskild ansökan om näringsrätt enligt åländsk lag krävs för att som icke-åländskt företag bedriva näringsverksamhet på Åland? Om inte, vem uppmärksamgjorde Er på att detta krävdes?
17. Är det troligt att företaget skulle vara mer permanent etablerat på den åländska marknaden om kravet på näringsrätt inte hade funnits?
18. Har Ni konkreta planer på att i framtiden på nytt ansöka om näringsrätt på Åland?
19. Ställde de åländska myndigheterna några särskilda villkor för Ert företag för att Ni skulle få verka på Åland? Var det svårt eller lätt att uppfylla dessa villkor?
20. Upplevde Ni det som lätt eller svårt att få det näringsrättstillståndet från de åländska myndigheterna?
21. Vad anser Ni om de åländska myndigheternas bemötande, information och servicenivå?
22. Upplevde ni handläggningstiden för Ert näringsrättsärende som rimlig eller för lång?
23. Anser Ni att näringsrättskravet bör bibehållas eller avskaffas? Motivera i så fall varför!

Uppgifter om de allmänna verksamhetsbetingelserna på Åland

24. Anser Ni att det finns det finns åländska firmor med samma eller liknande verksamhet som den Ni haft på Åland?
25. Vad anser Ni generellt sett om konkurrensförhållandena på den åländska marknaden? Är det lätt eller svårt att tillgodose den åländska efterfrågan med konkurrenskraftiga erbjudanden utifrån?
26. Vad anser Ni om den åländska prisbilden? Är kostnaden för lokala underleverantörer, lokala varuinköp och arbetskraft ungefär lika stor, lägre eller högre än på andra platser där företaget är verksamt?
27. Anser ni allmänt sett att den åländska marknaden är ett intressant komplement för den typ av verksamhet som ni bedriver?
28. Vad är den ungefärliga minimistorleken på ett projekt (mätt i ekonomisk omslutning) för att Åland skall vara ett intressant alternativ för Ert företag?

Bilaga III

Informatörer

Björkholm, Susanne (Administrationschef och handläggare av näringsrättsärenden,
Ålands landskapsstyrelse)

Erlandsson-Björklund, Agneta (VD, Ålands Handelskammare)

Pekka Kuitunen (VD, Pekkas Bygg ab)

Sundblom, Erik (VD, Ålands Bygg ab)